Kulturološko-društveni aspekt zaštite i prezentacije baštine: primjer Spomen-knjižnice J. J. Strossmayera

Munk, Kristina

Master's thesis / Diplomski rad

2015

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:142:003256

Rights / Prava: In copyright / Zaštićeno autorskim pravom.

Download date / Datum preuzimanja: **2024-03-29**

FILOZOFSKI FAKULTET
SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

Repository / Repozitorij:

FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek

zir.nsk.hr

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

dabar
DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku
Filozofski fakultet

Diplomski studij informatologije

Kristina Munk

Kulturološko-društveni aspekt zaštite i prezentacije baštine: primjer Spomen-knjižnice J. J. Strossmayera

Diplomski rad

doc.dr.sc. Maja Krtalić

Osijek, 2015. godina

Sadržaj

Sažetak 3

1. Uvod 4

2. Važnost zaštite knjižnične građe 6

2.1. Vidovi upravljanja zaštitom 7

2.2. Kulturološko- društveni vid zaštite 9

2.3. Zaštita i čuvanje kulturne baštine Nadbiskupije 11

2.4. Nadbiskupijski kompleks i problemi zaštite 12

3. Biskupijska knjižnica 13

4. Život i djelo Josipa Jurja Strossmayera 14

5. Knjižnica biskupa Josipa Jurja Strossmayera 16

5.1. Knjižni fond 17

5.2. Nabava knjiga i časopisa 20

6. Digitalizacija kao način predstavljanja baštine 20

6.1. Digitalizacija velikana 21

6.2. Baština online: stanje i mogućnosti 25

6.3. Stanje digitalizacije u Republici Hrvatskoj 26

6.4. Prijedlog prezentacije ostavštine biskupa Strossmayera 28

7. Knjiga kao izložbeni objekt 30

7.1. Spomen- muzeji 32

7.2. Suvremena teorija i praksa književnih arhiva 33

8. Zaključak 34

9. Literatura 36

10. Prilozi 38

Sažetak

Tema ovog rada je kulturološko-društveni aspekt zaštite i prezentiranja stare i rijetke knjižne građe kroz primjer spomen-knjižnice Josipa Jurja Strossmayera koja se nalazi u zasebnom prostoru knjižnice Teološkog fakulteta u Đakovu. Polazeći od pretpostavke da stara i rijetka građa ima veliku kulturnu vrijednost, u radu se želi otkriti na koji način je moguće pristupiti sustavnoj zaštiti građe i kako istovremeno korisnicima omogućiti pristup raznovrsnoj ostavštini Josipa Jurja Strossmayera, biskupa, političara te kulturnog djelatnika koji je zaslužan za utemeljenje hrvatskih kulturnih i znanstvenih institucija. Rad donosi teorijski pregled važnosti upravljanja zaštitom, koja se definira kao sustavna i planirana organizacija potrebnih resursa pomoću kojih se osigurava trajna zaštita i dostupnost knjižne građe kroz pet osnovnih aspekata s posebnim naglaskom na kulturološko-društveni aspekt, koji se odnosi na stvaranje novih usluga i usluga s dodanom vrijednošću, a s ciljem doprinosa društvenom razvoju. Budući da je fond spomen-knjižnice još uvijek relativno nepoznat i zatvoren za javnost, radom se želi dati uvid u raznovrsnost i bogatstvo stare građe koju ova zbirka sadržava te utvrditi postoje li načini kako građu učiniti dostupnijom, a istovremeno zaštićenom za generacije koje dolaze.

Ključne riječi: zaštita knjižnične građe, prezentacija građe, spomen-knjižnica, legati, digitalizacija, stara i rijetka građa, J. J. Strossmayer

1. Uvod

Pisana kulturna baština je prevladavajući oblik baštine koji ostaje zabilježen na raznim materijalnim nositeljima poput primjerice, papira. Svrha zaštite baštine je sačuvati je u njenom izvornom obliku te zadržati njenu prvotnu zadaću, a to je čitljivost. Čitljivost kao prvotna zadaća osigurava upotrebljivost. Ako se situacija zaštite promatra sa korisničke strane, svrha zaštite je čuvanje građe za buduće naraštaje, što uključuje trajno čuvanje. Selekcija građe za trajno čuvanje je kompliciranа i na neki način rizična jer je teško predvidjeti hoće li neka građa imati trajnu vrijednost i hoće li za nju postojati interes ili potreba ili će se pak tražiti građa za kojom danas ne postoji potreba. Iako se ne može jasno odgovoriti na ovakve dvojbe, postoji potreba definiranja i uspostavljanja preciznih mjerila vrednovanja te odabira građe za zaštitu. Temelj svih aktivnosti zaštite treba biti očuvanje upotrebljivosti građe.

Knjižnicu se često izjednačavalo s prostorom i opremom, a zanemarivala se njena informacijsko-obrazovna uloga. Specifičnost knjižničarskog zvanja je često nezamijećena u okruženju u kojem djeluje jer knjižničari svoj posao obavljaju izvan vidokruga okruženja. Nevidljivost je jedan od većih problema knjižničarske struke-šira javnost često ne zna što se u knjižnicama događa i koja kulturna blaga čuvaju. Smisao knjižničarstva nije prikupljanje, organiziranje i implementiranje građe-to je knjižnična djelatnost. Smisao knjižničarstva je omogućiti, poticati i pomagati korisnicima u pristupanju zabilježenim postignućima čovječanstva.

Ostavštine privatnih knjižnica poznatih ljudi vrijedni su svjedoci kulturne povijesti grada, regije ili šireg područja na kojem se nalaze. Iz tog razloga zavičajna vrijednost legata u knjižnicama ima veliku ulogu u organizaciji, prezentaciji, zaštiti i očuvanju za buduće naraštaje. Knjižnica Bogoslovnog fakulteta u Đakovu unutar fonda posjeduje privatnu knjižnicu biskupa Josipa Jurja Strossmayera, koji je svojim djelovanjem stekao titulu Oca domovine. Svrha rada je prikazati mogućnost prezentiranja stare i rijetke građe na primjeru spomen-knjižnice biskupa Strossmayera. Budući da je u pitanju građa koja je dostupna u jednom ili malom broju primjeraka, s takvim knjigama treba postupati kao s muzejskim predmetima i trebaju biti prezentirane kao izložbeni primjerci. Zahvaljujući razvoju nove tehnologije, zaštita i prezentacija građe postaju neodvojivi procesi. Postupkom digitalizacije knjižnična građa postaje zaštićena, potrebno je manje prostora za izlaganje građe te ona postaje dostupna većem broju korisnika. U današnjem globaliziranom svijetu, potrebno je istaknuti važnost brige o zaštiti, ne samo tiskane,

već i digitalne građe, posebice o građi koja je osobita i koja pridonosi prepoznatljivosti i posebnosti jednog područja, kao što to čini zbirka biskupa Strossmayera.

Diplomski rad podijeljen je u nekoliko cjelina: u prvoj cjelini govori se o važnosti zaštite te se govori o vidovima zaštite s posebnim naglaskom na društveno-kulturološki aspekt zaštite. Kako se u radu želi prikazati spomen-knjižnica biskupa Josipa Jurja Strossmayera, dio druge cjeline posvećen je njegovom liku i djelu. Zatim se, kako bi se dobila šira slika, govori o nadbiskupijskoj knjižnici te problemima vezanim uz zaštitu s kojima se susretalo. Kada je o prezentaciji riječ, stara i rijetka građa najčešće služi kao izložbeni objekt, a svoju uporabnu vrijednost pronalazi u digitaliziranom obliku pa je dio rada posvećen upravo digitalizaciji i mogućnostima primjene na staru i rijetku građu. Kako je knjiga u ovom slučaju izložbeni objekt, u radu se daje kratki teorijski pregled spomen-muzeja i književnih arhiva, budući da je zahvaljujući posebnostima građe potreban interdisciplinarni pristup.

2. Važnost zaštite knjižnične građe

Jedan od osnovnih zadataka knjižnice je čuvanje knjižnične građe, a samim time je briga za svaki primjerak u fondu knjižnice sastavni dio poslovanja: građa se ne smije uništiti ili otuđiti. Knjižnični fond je potrebno neprestano održavati jer je on osnovno sredstvo rada u svakoj knjižnici. Zbog materijala od kojeg su knjige napravljene, one s vremenom dotraju i podložne su različitim štetnim utjecajima poput onih koji izazivaju fizikalne vrste oštećenja: radijacijske energije, odnosno svjetla, topline te drugih vrsta zračenja, zatim onih koji izazivaju kemijske vrste oštećenja: atmosferska onečišćenja te onečišćenja koja su sadržana u samom materijalu. U biološke štetne utjecaje, odnosno uzročnike oštećenja ubrajaju se gljivice, insekti, bakterije, glodavci te na kraju i sam čovjek. Zbog svih navedenih štetnih utjecaja veoma je važno knjižničnu građu zaštićivati i smjestiti ju u prikladne prostore koji su osigurani od poplava te pravilno postaviti protupožarni sustav, koji treba i redovito nadzirati. Prema Katici Tadić zaštita građe podijeljena je u tri osnovne skupine mjera za zaštitu, a to su: administrativno-tehničke, preventivne i kurativne. Uz korištenje građe usko se povezuju administrativno-tehničke mjere kojima se određuju pravila ponašanja korisnika i osoblja prema građi i sprječava se nepotrebno oštećivanje uzrokovano nepravilnim korištenjem. Zahvaljujući postojanju pravila, knjižnična građa se preventivno zaštićuje i smanjuje se rizik od oštećenja. Pravilno čuvanje je također jedna od važnih preventivnih mjera koja utječe na stanje građe i koji štetne utjecaje svode na najmanju mjeru ili poneke u potpunosti isključuju. U preventivne mjere i najpovoljnije uvjete čuvanja ubrajaju se temperatura od 16 do 18°C, dok u radnim prostorijama temperatura iznosi od 18 do 20°C, a relativna vlažnost zraka 50 do 60%. Što se mikroklimatskih uvjeta tiče, važno je i stalno pročišćavanje zraka, koje može biti mehaničko ili pomoću uređaja za pročišćavanje zraka. Kako je već spomenuto, fizikalni štetni utjecaji svjetla smanjuju se tako da se građa ne izlaže izravnoj sunčevoj svjetlosti. Još jedna važna preventivna mjera u zaštiti građe su svakako čiste prostorije te primjereni uvjeti za posebne vrste građe. Zahvaljujući razvoju tehnologije, kao preventivna mjera zaštite građe koriste se reprografske tehnike snimanja građe na mikrooblike. Korištenjem mikrooblika postiže se bolja dostupnost građe, smanjuje se prostor za pohranu i stvara se više kopija koje time postaju dostupnije većem broju korisnika. Ako navedeno primijenimo na slučaj spomen-knjižnice Josipa Jurja Strossmayera, mikrooblici kao važan oblik preventivne zaštite građe mogu biti veoma korisni u zaštiti rijetke i vrijedne građe koja se nalazi u spomenutoj zbirci. Nakon mikrooblika javlja se digitalna tehnika zaštite građe kao nov način upravljanja

informacijama koji s mnoštvom prednosti nadomješta nedostatke mikrooblika na području zaštite i izrade sigurnosnih kopija stare i rijetke građe. Kurativne mjere kao treća skupina zaštitnih mjera su mjere koje se provode kada je oštećenje već nastalo kao posljedica nepravilnog rukovanja ili zbog štetnog djelovanja izvana kojemu je materijal knjižnične građe bio izložen. Veliku ulogu u zaštiti građe ima knjižnično osoblje koje treba biti osposobljeno za brze i stručne postupke u slučaju nepogoda te je važno imati pravilnik o načinima osiguravanja fonda te postupcima i redoslijedom izvođenja postupaka u slučaju katastrofe. [1]

Knjižnično osoblje mora poznavati stanje i potrebe zbirki, osiguravati pohranu u prikladnim uvjetima te predviđati moguće opasnosti i važno je pravovremeno uočiti oštećenja na građi (ukoliko postoje). Rukovanje građom i odnos prema zbirkama je veoma važan aspekt jer je knjižnična građa ne samo imovina određene knjižnice, već i opće dobro koje treba sačuvati i zaštititi. [2] Kako se ne bi mislilo da odgovornost za zaštitu građe snose samo djelatnici knjižnice, u IFLA-inim načelima za skrb i rukovanje knjižničnom građom stoji da su za zaštitu građe odgovorni svi: mjere zaštite se moraju poticati, prihvaćati i provoditi od najviših do najnižih razina. U načelima također stoji kako je preventivna zaštita skupa, ali da je u svakom slučaju jeftinija od konzerviranja i restauriranja pa je iz tog razloga važno utvrditi prioritete u zaštiti. Iako se trebaju odrediti prioriteti u zaštiti, oni nikako ne smiju biti zapreka za pristup cjelovitoj zaštiti fonda. Svaka ustanova, bez obzira na veličinu, mora postaviti svoje prioritete te procijeniti stanje svojeg fonda. Svijest o važnosti zaštite ne treba se naglašavati samo unutar zajednice knjižničara, već tu svijest treba prenijeti na cjelokupnu javnost, a posebice na osobe koje odlučuju o raspodjeli financijskih sredstava.[3]

2.1. Vidovi upravljanja zaštitom

Zaštita knjižnične građe se tradicionalno vezala uz građu za koju se smatra da je stara, rijetka te vrijedna. Vrijednost građe koja se zaštićuje može biti intelektualna, povijesna, estetska, materijalna, sadržajna , zavičajna,a to koliko je rijetka ovisi koliko primjeraka postoji. Kako bi

[1] Usp. Tadić, Katica. Čuvanje i zaštita knjižnične građe, 1993. URL:http://www.ffzg.unizg.hr/infoz/biblio/nastava/dz/text/pog8.htm (2015-06-22)

[2] Krtalić, Maja. Hasenay, Damir. Edukacija korisnika o zaštiti knjižnične građe-:načela i primjeri. // Knjižničarstvo 15/16, 1/2 (2011/2012), str 10.

[3] Usp. IFLA-ina načela za skrb i rukovanje knjižničnom građom/ sastavio i uredio Edward P. Adcock. Zagreb:Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2003.

se postigla kvalitetna i učinkovita zaštita, mora se dobro osmisliti i upravljati sveobuhvatnim i sustavnim mjerama te ih detaljno organizirati. Upravljanje zaštitom građe podrazumijeva mnoštvo koraka koji u sebi sadrže sve razine zaštite, a istovremeno djeluju usmjeravajuće prema definiranom cilju. Za učinkovitost poduzete zaštite veoma je važan organizacijski aspekt. Upravljanje i organizacija zaštite više su dobili na važnosti u digitalnom kontekstu kada se shvatilo kako digitalni dokumenti također zahtijevaju aktivnu zaštitu, da ne mogu postojati sami po sebi. Slično kao i kod digitalne građe, tradicionalna tiskana građa također zahtjeva aktivnu skrb i zaštitu i nije dovoljno građu pohraniti u relativno uobičajenim uvjetima pohrane jer je materijal od kojeg je građa izgrađena podložan štetnim utjecajima, a samim time i propadanju. Budući da se građu ipak ne može ostaviti bez nadzora, potrebno je razviti sveobuhvatan i sustavan pristup koji će biti „univerzalan“ za sve vrste institucija i građe, ali koji ipak uvažava poštovanje specifičnih potreba za zaštitom. Zaštitom se može upravljati na temelju pet elemenata: strateško-teorijski element, ekonomsko-pravni, edukativni, materijalno-operativni te kulturološko-društveni element[4]. Kako i sam naziv daje naslutiti, strateško-teorijski element bavi se izradom programa, politike i planova zaštite na nacionalnoj razini i na razini pojedinačne institucije. Planovi i politika zaštite svoj temelj imaju u suvremenim, relevantnim teorijskim spoznajama o zaštiti knjižnične građe te uključuju dobre primjere iz prakse. Za strateško-teorijski okvir se može reći da je veoma važan i da on predstavlja polazište u procesu organiziranja zaštite. Ekonomsko-pravni okvir bavi se upravljanjem dostupnim novčanim sredstvima te pokušava pronaći dodatne resurse kako bi se redovite i izvanredne aktivnosti zaštite mogle neometano provoditi te kako bi se omogućilo praćenje pravilnika i zakona. Edukativni element naglašava važnost obrazovanja i osposobljavanja osoblja za provođenje redovitih aktivnosti zaštite te po potrebi i osposobljavanje za dodatne aktivnosti zaštite. Znanja o zaštiti knjižnične građe su veoma važna za provođenje samog procesa zaštite, posebice kada je riječ o preventivnim mjerama pa je stoga ta znanja potrebno uvrstiti u obrazovne kurikulume informacijskih stručnjaka. Četvrti element zaštite je materijalno-operativni element i on se odnosi na ispitivanje stanja fonda, procjenu brzine propadanja materijala i uvjeta skladištenja, na primjenu metoda i tehnike zaštite. Uvjete skladištenja poput mikroklimatskih uvjeta potrebno je često provjeravati kako bi se brzina propadanja smanjila na minimum. Kulturološko-društveni element zaštite odnosi se na kreiranje i primjenu kriterija vrednovanja te selekcije građe koju će

[4] Usp. Krtalić, Maja. Hasenay, Damir. Terminološki i metodološki aspekti u proučavanju zaštite stare knjižnične građe.// Libellarium 1, 2(2008.), str 203-205.

se čuvati i štititi. U svrhu doprinosa društvenom razvoju, stvaraju se nove usluge te se obogaćuju postojeće. [5]

2.2. Kulturološko- društveni vid zaštite

Svrha i cilj zaštite je očuvanje građe za buduće naraštaje, a kulturološko-društveni vid zaštite se očituje u ulozi koju knjižnica ima u društvu, u kontekstu svrhe prikupljanja i čuvanja građe te davanja na korištenje, ali istovremeno i u kontekstu razvoja novih usluga i usluga s dodanom vrijednosti kao doprinos društvenom razvoju. Kako navodi Tatjana Aparac-Jelušić, u konceptu kulture pisanih zapisa, razvija se međuovisnost društvene zajednice i knjižničarske struke, u kojoj knjižničari postavljaju različite usluge i službe za društvenu zajednicu. Zahvaljujući građi koju čuvaju, knjižnice i druge informacijske ustanove poput muzeja i arhiva smatraju se kulturnim ustanovama i obično su središte kulturnih i društvenih događanja u određenoj sredini. Prije određivanja uloge koju knjižnica u društvu ima, potrebno je odrediti društveni kontekst te povlastice i obveze knjižnice kao ustanove.

Društveni kontekst je lakše odrediti ukoliko postoji poslanje ustanove i važno je da je i samoj knjižnici jasno u čemu leži njena vrijednost i doprinos te je li njena snaga u zbirkama, osoblju, uslugama ili nečem drugom. Ako ovu teoriju primjenimo na spomen-knjižnicu Josipa Jurja Strossmayera, koja se nalazi u sklopu knjižnice Bogoslovnog fakulteta u Đakovu, može se reći da su njene snage stručno osoblje; svi zaposleni su diplomirani teolozi i diplomirani knjižničari, a u svom osoblju imaju i stručnjaka koji brine za arhiv. Osim kvalitetnog osoblja, ova knjižnica se može pohvaliti starim i rijetkim knjigama te rukopisima, inkunabulama iz 16. i 17. stoljeća, zatim Croaticom koja je objavljena do 1850. te rijetkim knjigama iz kasnijeg razdoblja. Najstarije knjige koje knjižnica posjeduje su uglavnom objavljene u Njemačkoj, manjim dijelom u Italiji i Francuskoj, a tiskane su na njemačkom i latinskom jeziku. Iz 16. stoljeća knjižnica posjeduje 120 svezaka knjiga, a najstarija inkunabula je *APPIANUS, Alexandrinus, Historia romana* tiskana u Veneciji 1477. Najstariji rukopis u fondu potječe s prijelaza iz 14.- 15. stoljeća pod nazivom *De atniquitate judaica*. Budući da je spomen-knjižnica u sklopu Bogoslovnog

[5] Usp. Krtalić, Maja. Hasenay, Damir. Isto.

fakulteta, ona svojim poslanjem prati poslanje fakulteta, koji u poslanju naglašava duhovni i intelektualni razvoj mladih ljudi, u čemu knjižnica itekako ima značajnu ulogu. Jedna od ključnih odrednica poslanja je i znanstveno istraživanje, gdje znanstvenici i studenti mogu iskoristiti bogatstvo knjižnice za postizanje izvrsnosti na temelju aktivnog učenja i istraživanja bogatstva fakultetske knjižnice. U poslanju fakulteta svjesni su svojeg položaja i odgovornosti prema sveučilišnoj, lokalnoj, nacionalnoj, međunarodnoj i društvenoj zajednici i navode kako žele njegovati duh otvorenosti i zajedništva, bez obzira na različitosti, što je uistinu jedna od temeljnih vrijednosti svake knjižnice, ali i pravo općenito:pravo na pristup informacijama. [6]

Nadalje, nakon poslanja, važno je odrediti kakav je suodnos knjižnice i ostalih društvenih i kulturnih ustanova u nekoj sredini. Kada je riječ o spomen-knjižnici, od potencijalnih ustanova za suradnju nalaze se Gradska knjižnica te dva muzeja, od kojih je jedan posvećen biskupu Strossmayeru pa je on kao takav veoma logičan partner za suradnju i prezentaciju baštine i biskupove ostavštine. Budući da se kulturološko-društvena vrijednost očituje u osmišljavanju novih usluga te usluga s dodanom vrijednosti koje pridonose društvenom i kulturnom razvoju, potrebno je iskoristiti digitalnu tehnologiju za zaštitu i prezentaciju građe. Tako bi se, primjerice, za vrijeme održavanja kulturne manifestacije Đakovačkih vezova, mogla iskoristiti prilika kada je u gradu najviše posjetitelja i u digitalnom obliku prezentirati bogatstvo i raskoš zbirke stare i rijetke građe, bilo u prostoru biskupova muzeja, u gradskoj knjižnici ili čak u Velikom parku na velikom ekranu napraviti prezentaciju sa digitaliziranim stranicama i prikazima iz knjiga. Budući da je građa spomen-knjižnice trenutno nedostupna javnosti, preformatiranjem u digitalni oblik građa bi ugledala svjetlost dana i bila bi sačuvana, ali i dostupna za korištenje, bez obzira na oblik. Digitalizacijom građe rješava se nekoliko problema spomen-knjižnice: smanjuju se ulaganja sredstava i dobre i primjerene prostore za izlaganje građe, izbjegavaju se postupci restauracije i konzervacije te knjižnica gotovo trenutačno može pokazati kakve se vrijednosti skriva u 19 biskupovih ormara i ladica. Preformatiranjem građe u digitalni oblik knjižnica ispunjava svoju odgovornost za zaštitu građe, ali istovremeno omogućava njenu prezentaciju i pristup, koji trenutno nije moguć. Iz toga se može zaključiti kako je u suvremeno doba tehnologije zaštita postala povezana s pristupom i prezentacijom. Iako se procesi digitalizacije i zaštite međusobno povezuju i to treba iskoristiti, potreban je oprez kako postupak digitalizacije ne bi naštetio postupku zaštite. Prezentacija baštine u digitalnom obliku može biti dobar način buđenja svijesti društva o problemu i potrebi zaštite izvornika, na problem neprikladnih uvjeta prostora u kojem je građa pohranjena, a istovremeno može biti pravi trenutak za preispitivanje poslanja i ciljeva knjižnice. Govoreći o važnosti zaštite i čuvanju baštinske građe za budućnost,

[6]Usp. Poslanje i misija Teološkog fakulteta. URL: http://www.djkbf.unios.hr/hr/fakultet/misija-i-vizija (2015-07-01)

ali i istovremenom korištenju te građe dolazi se do paradoksa zaštite. Budući da vrijednost zaštite proizlazi iz društvenog i kulturološkog konteksta, a današnje društvo je tehnološki i informacijski usmjereno, treba iskoristiti sve prednosti koje ono nudi. Spomen-knjižnica Josipa Jurja Strossmayera bi trebala slijediti primjer muzeja i izložiti svoju građu te interpretirati sadržaje kako bi doprli do šire publike. Dužnost čuvanja i očuvanja pisane baštine je temeljna, no interpretacija i uvođenje novih usluga i usluga s dodanom vrijednošću treba biti konačni cilj kojem knjižnice, ali i druge kulturne ustanove trebaju težiti. [7]

2.3. Zaštita i čuvanje kulturne baštine Nadbiskupije

Osim što su sakralne građevine, đakovačka katedrala te nadbiskupijski dvor su jedan od najpoznatijih simbola Đakovštine i Slavonije te su zbog toga postali nezaobilaznim dijelom vjerskih, znanstveno-povijesnih i turističkih programa u ovom dijelu Republike Hrvatske, ističe se u nacrtu strategije kulturnog razvitka grada Đakova. Svakodnevno ovdje pristižu brojni hodočasnici, znanstveno-obrazovne ustanove te turisti, kojima većinom stvarne kulturno-povijesne značajke ovih građevina i sadržaja u vjerskom, kulturnom i povijesnom smislu koji se nalaze unutar građevina ostaje nedostupan i neotkriven. Kako je ranije navedeno, crkvene ustanove na području Đakova posjeduju raznolike predmete velike povijesne i umjetničke vrijednosti poput građevina, crkvenog mobilijara, slika, kipova te drugih predmeta za liturgijsku uporabu i evangelizacijsko djelovanje. Jedan dio te baštine je Ministarstvo kulture upisalo u registar kulturnih dobara Republike Hrvatske. Ta dobra koja su upisana u registar obnavlja Ministarstvo, dok je zadaća upravitelja crkvenih dobara suradnja s lokalnim Konzervatorskim odjelima te je potrebno poticati da kulturna dobra koje Crkva posjeduje budu uvrštena među projekte čiju obnovu financira Ministarstvo. Budući da su umjetnine i drugi predmeti trenutno pohranjeni u neprikladnim uvjetima, pitanjem uvrštavanja u projekte za obnovu bi se itekako trebalo više pozabaviti. Postoji dio kulturne baštine koji nije uvršten u registar, ali on također zaslužuje i treba stručno čuvanje i obnovu. Osim štetnih utjecaja pohrane, ovoj neevidentiranoj građi prijeti i opasnost od oštećenja, krađe i uništenja. Kada se građa obnavlja, treba paziti kome se daje u ruke: nestručno obavljena obnova može još više naštetiti kulturnoj i povijesnoj baštini. Budući da upravitelji crkvenih dobara i župnici nisu stručnjaci za rukovanje pokretnom i nepokretnom umjetničkom i kulturnom baštinom, koja je načeta zubom vremena, potrebna im je pomoć u ocjenjivanju stanja inventara te stručno mišljenje o tome što ukloniti, obnoviti ili

[7] Usp. Krtalić, Maja. Hasenay, Damir. Nav. dj., str 210-212.

smjestiti u prikladnije uvjete. U svrhu pružanja stručne pomoći upraviteljima crkvenih dobara, osobito one koja nije upisana u registar kulturnih dobara, nadbiskupija želi osnovati Nadbiskupijski restauratorski ured. Zamisao je da taj ured uspostavi suradnju s konzervatorskim i restauratorskim radionicama Ministarstva kulture te sa sličnim ustanovama i stručnim osobljem koje bi savjetovalo, restauriralo i obnavljalo kulturnu i povijesnu baštinu nadbiskupije. Osim poslova restauriranja i obnavljanja, ovakav skup stručnjaka bi donosio odluke i o daljnjem korištenju i čuvanju građe koja je trenutno nedostupna javnosti. Iz navedenog se može reći kako je na području Đakova, unatoč vrijednim spomenicima i kulturnoj baštini, problem nedostatnosti novčanih sredstava i prostora, onemogućen rast i razvoj kulturne potrošnje i aktivnog sudjelovanja stanovništva u kulturnom životu. Na lokalnoj razini potrebno je kreirati platformu kojom bi iznimno bogata kulturna baština djelovala kao razvojni resurs.[8]

2.4. Nadbiskupijski kompleks i problemi zaštite

U Đakovu uz Katolički bogoslovni fakultet, Bogoslovno sjemenište djeluje i Spomen-muzej biskupa J. J. Strossmayera te Središnji nadbiskupijski arhiv koji čuva vrijednu i bogatu arhivsku i muzejsku građu. Uz fakultet i arhiv, u Đakovu djeluje i Središnja nadbiskupijska i fakultetska knjižnica. Unatoč tome što Nadbiskupijski muzej posjeduje građu velike vrijednosti, on ne posjeduje svoj vlastiti prostor u kojem bi vrijedne umjetnine poput kipova, slika i svjećnjaka mogle biti izložene. Vrijedni predmeti u vlasništvu Nadbiskupije smješteni su u neprikladne prostore u tornjevima katedrale te na tavan Biskupskog dvora. Kako niti u Đakovu, a tako ni u jednoj od 153 župe koje pripadaju biskupiji, nema adekvatnih prostora za smještaj umjetnina, predmeti poput umjetničkih kaleža, relikvijara, biskupskih pastorala i drugih vrijednih predmeta od plemenitih metala, starog porculana čuvaju se zaključani, stručno neobrađeni i javnosti nedostupni. Iz navedenog se može zaključiti kako čuvanje vrijednih liturgijskih tkanina i odjeće, liturgijskih paramenata i slično u neprikladnim uvjetima uzrokuje opasnost od propadanja materijala. Ovakvo stanje nije samo u sjedištu biskupije, već i u pripadajućim župama. Stanje propadanja ubrzao je i nedavni domovinski rat te poplave, kada je uništen ili teško oštećen velik dio umjetnina i povijesno vrijedne građe koja je razasuta i nije smještena u adekvatnim uvjetima, čime bi se trebalo više pozabaviti. Iz navedenog se može zaključiti kako je potrebno izgraditi ili

[8] Usp. Nacrt strategije kulturnog razvitka grada Đakova. URL: http://www.djakovo.hr/portal/kulturnastrategijagradadjakova/Nacrt%20kulturne%20strategije%20Grada%20Djakova-240215.pdf (2015-25-06),str 76-77.

prenamijeniti neki postojeći prostor u muzej s riznicom, u kojem bi stručne osobe prikupile razasutu baštinu i postupno ju obradile i s vremenom ju učinile dostupnom javnosti, što svakako treba biti jedan od glavnih ciljeva. Stvaranjem novog prostora za ovu vrijednu građu postiglo bi se nekoliko stvari: sačuvala bi se vrijedna kulturna, kršćanska i povijesna baština koja bi se predstavila građanima, a istovremeno bi se stvorila nova radna mjesta i osigurao bi se razvoj znanstveno- istraživačke i obrazovne infrastrukture. [9]

3. Biskupijska knjižnica

U đakovačkim središnjim ustanovama Biskupije đakovačke i srijemske postoji nekoliko bogatih knjižnica: Biskupijska knjižnica obuhvaća knjižnicu biskupa Josipa Jurja Strossmayera, biskupa Josipa Antuna Čolnića te Stjepana Bäuerleina, zatim Sjemenišna knjižnica-Knjižnica Teologije u Đakovu-Knjižnica Katoličkog bogoslovnog fakulteta u kojoj se čuva i knjižnica nekadašnjeg isusovačkog samostana iz Petrovaradina. Iz „*Inventarum librorum*" saznaje se da je nakon smrti biskupa Josipa Antuna Čolnića knjižnici pripalo 700 vrijednih svezaka, a njih je lako identificirati jer na svakoj stoji « Donatus *Bibliotheca Deakovo…. Josephus Ant. Chiolnich*. [10]«. Stjepan Bäuerlein je ostavio najviše knjiga: čak 11000 svezaka knjiga i časopisa. Njegova najvrjednija ostavština su knjige iz područja crkvene umjetnosti i katehetike te arheologije i pedagogije[11]. Po sadržaju knjige pripadaju područjima filozofije, biblijskih znanosti, teologije, povijesti, liturgije, književnosti, latinski klasici, homiletska literatura, a po vrsti tu se mogu naći stari crkveni časopisi, posebice njemački i francuski, leksikoni i slično. Ukupan knjižni fond sadrži preko 130 000 svezaka časopisa i knjiga, od kojih je 100 svezaka iz 16. stoljeća, 1000 svezaka iz 17. stoljeća, nekoliko tisuća svezaka iz 18. stoljeća, dok je ostalo iz 19. i 20. stoljeća te oko 150 naslova stručnih revija i časopisa: preko 3700 uvezanih godišta. U knjižničnom fondu nalazi se i 11 vrijednih inkunabula.

Što se povijesnog dijela tiče, knjižnica se prvi put spominje u 15. stoljeću kada je đakovački biskup zatražio krasopisca najprije iz Pečuha, a zatim iz Budima. Đakovački biskupi iz tog doba

[9] Usp. Isto

[10] Usp. Zovko,Tihonija. Središnja biskupijska i fakultetska knjižnica u Đakovu// Diacovensia 14, 2(2006),str 755-771

[11] Usp. Zovko, Tihonija. Osobna knjižnica Josipa Jurja Strossmayera. URL: http://bibijana-majglad.blogspot.com/2009/05/osobna-knjiznica-josipa-jurja.html (2015-06-28)

bili su poznati kao ljubitelji knjige, primjer se nalazi u jednoj inkunabuli i u jednom izdanju iz 1500. godine, gdje se spominje biskup Mihael Keserić (Kesserith)[12]. U istom stoljeću u Đakovu je, uz biskupa smješten i Stolni kaptol, koji za zadatak ima brinuti o knjigama i dokumentima. U to vrijeme u Đakovu je djelovao i franjevački samostan, u kojem su se uvijek čuvale i čitale knjige. Kada je u 18. stoljeću Slavonija oslobođena od Turaka, biskupi su se počeli vraćati u Đakovo i ponovno formirati knjižnicu. Današnji fond knjižnice nastao je ponajviše darovnicama profesora, biskupa i kanonika.

Biskupijska knjižnica je do 2004. godine bila smještena u Biskupskom dvoru svojim najvećim dijelom, u prizemlju iza Ekonomata Biskupije. Dio fonda bio je djelomično smješten u ovećoj prostoriji na prvom katu. Za vrijeme biskupa Mirka Raffaya knjižnicu je uredio poznati pisac Adam Filipović de Heldental. Podatke o tome koliko je pisac preporoditeljskog vremena uspio urediti knjižnicu tijekom 8 godina, nema poznatih podataka. Nakon ovoga, 1837. godine Ivan Nepomuk Oszvald javlja biskupu da je i on uredio knjižnicu. Za vrijeme biskupa Strossmayera knjižnicu su uredili dvojica profesora: Aleksandar Tomić i Jakov Stojanović. Biskup Strossmayer je namjestio i prvog službenog bibliotekara, ali je podatak o tome koliko je dugo obavljao taj posao nepoznat. U razdoblju od 1888.- 1905. u knjižnici je radio Ivan Crnić, koji je zaslužan za sastavljanje i uređivanje autorskog kataloga Biskupijske knjižnice. Autorski katalog postoji za sve knjige do 1948. godine. Posljednja dva desetljeća prošlog stoljeća o Biskupijskoj knjižnici brinuo se dijecezanski biskup mons. dr. Marin Srakić.

4. Život i djelo Josipa Jurja Strossmayera

O Josipu Jurju Strossmayeru, biskupu Đakovačko-srijemske biskupije, meceni i političaru, ispisano je bezbroj stranica od ljudi različitih struka i provenijencija. Unatoč tome ili možda baš iz tog razloga, teško je govoriti o njegovoj cjelokupnoj djelatnosti. Biskup Strossmayer je intelektualno i djelatno zasigurno najmarkantniji lik u hrvatskoj povijesti 19. stoljeća. Kako se iz posveta na početku knjiga koje je dobivao na poklon može iščitati, biskup je bio velik čovjek koji nije podlijegao šablonima i koji je bio ispred svoga vremena pa su ga suvremenici teško mogli pratiti. [13]

[12] Usp. Farkaš, Tihonija. Osobna knjižnica Josipa Jurja Strossmayera. //Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije, 129,1(2001), str. 21-27.

[13] Usp. Bijelić, Borislav. Zbornik radova o Josipu Jurju Strossmayeru.// Zbornik muzeja Đakovštine 5/ urednik Borislav Bijelić. Đakovo: Muzej Đakovštine, 2001., str 294

Biskup je rođen u Osijeku 1815. godine, gdje je pohađao šest razreda franjevačke gimnazije, a nakon toga školovanje nastavlja u Đakovu u Sjemeništu. Nakon Đakova i 2 godine studija filozofije, odlazi u Peštu i tu pohađa studij teologije. 1837. godine promoviran je u doktora filozofije, a 16. veljače 1838. se zaređuje u Đakovu. Nakon Petrovaradina gdje je obnašao dužnost kapelana, odlazi u Beč gdje biva promoviran za doktora teologije pa se potom vraća u Đakovo, gdje je imenovan profesorom u Sjemeništu. Nakon uspješnog predavanja, preporukom biskupa Kukovića i u suglasnosti bana Jelačića, postaje đakovački biskup 1849. godine. Biskup je na čelu biskupije bio punih pedeset i pet godina i u tom razdoblju je sagradio stolnu crkvu Đakovačku, današnju katedralu koju je posvetio "Slavi Božjoj, jedinstvu crkava, slozi i ljubavi naroda svoga." Iz ove biskupove rečenice se može iščitati mnogo toga: njegova odanost Crkvi i ljubav prema onome što radi te ljubav prema ljudima, bez obzira na različitosti. Zahvaljujući sudjelovanju na Prvom vatikanskom saboru, stekao je glas jednog od prvih i najvećih govornika svoga doba.[14] Tijekom cijele druge polovine 19. stoljeća traje biskupova intenzivna sakupljačka djelatnost[15]. Kako je biskup bio velikodušan mecena, pomogao je osnivanje Akademije znanosti i umjetnosti te je za nabavu knjiga za knjižnicu darovao 5000 forinti. Za grad Đakovo je biskup napravio mnogo: zaslužan je za dolazak Milosrdnih sestara svetog križa, čime se počinje posvećivati pažnja odgoju i obrazovanju ženske mladeži. 1873. godine pokrenuo je glasilo biskupije „Glasnik biskupija Djakovačke i Sriemske“ koje i danas izlazi. Otvaranjem biskupijske tiskare razvila se bogata izdavačka djelatnost. Iz ovih nekoliko navoda se može zaključiti kako je biskup uporno i s puno ljubavi radio na kulturnom, prosvjetnom i političkom području. Biskup nije djelovao samo lokalno, već je pomagao mnoge kulturne događaje izvan granica Hrvatske. Svjestan važnosti kulture i obrazovanja, propagirao je i obilno financijski pomagao osnivanje srednjih škola po hrvatskim gradovima, zatim je pomagao osnivanje narodnih čitaonica te bolnica. Kao priznanje za sve što je učinio, dobio je počasni naslov Oca domovine. Biskup je umro u Đakovu u 91. godini života i pokopan je u kripti Đakovačke katedrale.[16]

Strossmayerova slika kao znamenite i zaslužne ličnosti je jasna, bio je čovjek iznimne vrijednosti, kao svećenik te visoki i časni dostojanstvenik Katoličke Crkve, vidljiva je i njegova slika kao izvrsnog hrvatskog rodoljuba i domoljuba, a istovremeno je bio i sposoban političar

---

[14] Usp. Josip Juraj Strossmayer. URL: http://www.djkbf.unios.hr/hr/strossmayer (2015-07-03)
[15] Usp. Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti. Spomenia o pedesetoj godišnjici Strossmayerove galerije. Zagreb: JAZU, 1935. Str 51.

[16] Usp. Josip Juraj Strossmayer. URL: http://www.djkbf.unios.hr/hr/strossmayer (2015-07-03)

demokratskih opredjeljenja i htijenja, napose ljubitelj lijepih umjetnosti i sakupljač umjetnina. O biskupu se zna dosta i kao osnivatelju i pomagaču osnivanja te financijeru kulturnih i drugih ustanova. Poznat je i kao svjetski putnik, uvijek s nekim dobrim ciljem, bio je dobar gostoprimac te iznimno dobar prijatelj. [17]

5. Knjižnica biskupa Josipa Jurja Strossmayera

Kao jedan od vrijednih dijelova fonda Biskupijske knjižnice ubraja se ostavština biskupa Josipa Jurja Strossmayera, koja je za vrijeme njegova života bila smještena po sobama od spavaonice do salona. Nakon smrti biskupa kapitularni vikar dr. Anđelko Voršak povjerio je Marinku Lackoviću zadaću da napravi popis cjelokupnog inventara knjižnice. Knjige su bile smještene u devetnaest ormara i pretince koji su označeni slovima od A do T. Nakon popisivanja inventara, knjige su najvećim dijelom bile smještene na prvi kat biskupijskog dvora, a djelomice u prizemne prostorije iza Ekonomata Biskupije. Kako u svom radu ističe Tihonija Zovko, zamjenica voditeljice knjižnice na Bogoslovnom fakultetu, u srpnju 2002. godine se pristupilo temeljitom čišćenju i preseljenju knjiga koje su bile smještene na prvom katu u biskupijskom dvoru. Nakon čišćenja, knjige su pomoću 77 metalnih aluminijskih sanduka preseljene i smještene u novu zgradu knjižnice. Dvije godine kasnije, u travnju 2004. preseljen je dio knjiga koje su se nalazile u prizemlju biskupskog dvora te su smještene u podrumske prostore nove knjižnice. U rujnu iste godine nastavljeno je uređivanje knjižnice. Prva faza uređenja knjižnice odnosila se na uređenje ormara u kojima su se knjige nalazile za biskupova života i prije preseljenja u novu zgradu. Ormari su nakon sanacije smješteni u zaseban prostor u kojem se sada nalazi Spomen-knjiižnica Josipa Jurja Strossmayera. Knjige su prvotno bile smještene onako kako ih je pri popisu 1905. zatekao Marinko Lacković, dok su danas knjige poredane prema granama teologije. Zbog manjka prostora, dio knjižničnog fonda pohranjen je u depo, gdje se također nalaze zasebno smješteni i složeni časopisi. Što se obrade i konačne prezentacije tiče, ona će morati pričekati još neko vrijeme. Osim što građa još čeka na obradu, otežanoj identifikaciji knjiga pridonosi i činjenica da su nakon biskupove smrti, zajedno s njegovim knjigama bile smještene i knjige pomoćnog biskupa Anđelka Voršaka. Unatoč tomu što je

[17] Usp. Strčić, Petar. Josip Juraj Strossmayer danas.// Radovi Zavoda za znanstveni rad HAZU 16-17 (2006), str 103-113

postojala „prostorija Strossmayerovih knjiga“, među njima su se nalazile i knjige biskupovih nasljednika dr. Ivana Krapca te dr. Antuna Akšamovića. Olakotna okolnost u ovom slučaju kada građa nije obrađena je postojanje ranije spomenutog popisa iz 1905. godine pa se knjige mogu identificirati prema njemu, ali i prema „*Ex libris J.G. Strossmaye*r“, kojeg se može pronaći na početnim stranicama knjiga.[18]

5.1. Knjižni fond

Autor popisa iz 1905. godine popisao je 7087 svezaka knjiga i časopisa, a u bilješkama napominje kako je taj popis površan i da postoji još 900 manjih brošura o tadašnjim dnevnim pitanjima koje nisu obrađene. Iz Lackovićeva popisa se može zaključiti kako su knjige i časopisi bili smješteni zajedno prema predmetima. Danas Strossmayerova knjižnica obuhvaća 4600 svezaka knjiga i brošura s različitih područja teoloških znanosti. Najbrojnija izdanja su iz područja filozofije, teologije, biblijskih znanosti, dogmatske, pastoralne i moralne teologije, zatim liturgike, propovjedništva, kanonskog prava, crkvene povijesti, pučke duhovne literature i slično.

Budući da je biskup bio veliki zaljubljenik u povijest umjetnosti, sakupio je 439 svezaka djela iz tog područja. Kada je 1888. poslao svoje slike Akademiji, za knjižnicu Akademije darovao je 85 knjiga umjetničkog sadržaja. Od profanih znanosti u knjigama su zastupljene svjetovna povijest, civilno pravo, sociologija i politika, rječnici i leksikoni. U ovom dijelu Hrvatske nalazi se jedna od najbogatijih zbirki autora i djela s područja klasične književnosti: čak 145 svezaka. Osim što je sakupljao djela klasične književnosti od najranijih godina, i sam je sudjelovao u njihovu izdavanju. Kako je sudjelovao u nastanku Akademije, redovito je primao sva njena izdanja, a ta se praksa nastavila i nakon njegove smrti, osim u kratkom razdoblju nakon Drugog svjetskog rata. Što se izdanja Akademije tiče, knjižnica je najkompletnija i najbogatija na području Slavonije.

U fondu knjižnice nalazi se i 300 knjiga s posvetom (od kojih 270 imaju posvete pisane rukom, a 30 ih je s priloženom tiskanom posvetom, bilo pismom ili posjetnicom) koje je biskup dobivao od brojnih gostiju koji su ga posjećivali u Rimu ili u Đakovu. Knjige koje je dobivao na poklon

[18] Usp. Zovko, Tihonija. Osobna knjižnica Josipa Jurja Strossmayera. URL: http://bibijana-majglad.blogspot.com/2009/05/osobna-knjiznica-josipa-jurja.html (2015-08-21)

su vrlo luksuzno opremljene u skupocjeno platno ili kožu. Tablica 1 prikazuje brojčane podatke iz koje je države bilo koliko donatora[19].

Tablica 1. Brojčani podaci o poklonjenim knjigama

Država iz koje potječe dar	Broj primjeraka
Hrvatska	95
Italija	35
Francuska	35
Srbija i Crna Gora	26
Poljska	18
Češka	13
Austrija	13
Engleska i Nizozemska	11
Njemačka	8
Rusija	6
Bugarska	4
Slovačka	3
Slovenija	2
Belgija	1

Iz prikazanih podataka može se zaključiti kako je biskup Strossmayer gradio dobre veze s ljudima diljem Europe i kako su oni koji su mu dolazili znali koliko je biskup uporno i s ljubavlju radio na kulturnom, dobrotvornom i prosvjetnom životu pa su mu u skladu s tim poklanjali knjige. Posvete koje se nalaze u knjigama razlikuju se po duljini i po sadržaju, budući da autori dolaze iz različitih zemalja. Dok su se poneki samo potpisivali na knjige, drugi su u oduševljenju biskupom pisali duže posvete u kojima ga hvale. U nastavku slijed primjer nekoliko posveta iz kojih je vidljivo koliko je biskup bio omiljen i poštovan[20]:

[19] Usp. Isto
[20] Usp. Isto

"Knjigu ovu poklanja svomu velepoštovanomu i najmilijemu Priatelju Preuzvišenom Gospodinu Biskupu Josipu Jurju Strossmayeru za uspomenu na njegovu riedku svečanost zlatne mise i ujedno slavni imendan na Josipovo godine 1888. Baron Metell Ožegović"

"U naravi je velikih muževa, poimence to da umiju biti i nizki. Počut će svačiji glas, pružit će i desnicu i da to je ono po čem se priestol velikana luči od tirana. Svom velikom dobrotvoru Josipu Jurju Strossmayeru biskupu sriemsko-bosanskom itd. itd. u znak sinovske zahvalnosti. Silvije Strahimir Kranjčević."

Knjigovešci koji su zastupljeni su iz raznih mjesta poput Osijeka, Pešte, Zagreba, Rima i Praga. U Strossmayerovoj osobnoj knjižnici nema rukopisa ni inkunabula iz razloga što je takvu građu poklanjao Akademiji. Rukopise i inkunabule je biskup poklanjao jer je vjerovao kako će u Akademijinoj knjižnici biti puno korisnije svima onima koji se njome služe. Inkunabule, starija izdanja i rukopise koje je biskup kupovao svojim vlastitim sredstvima, predao je u Biskupijsku knjižnicu. Najvrjednija djela koja je kupio su djela kupljena od talijanskog trgovca starinama Aleksandra Volpija, među kojima se nalaze rukopisi iz 15. stoljeća, inkunabule te izdanja iz 16. stoljeća.

Što se časopisa koje je biskup posjedovao tiče, oni su također pribrojeni popisu Marinka Lackovića 1905. Većinu časopisa je biskup sam nabavljao kao pretplatnik, a danas se u fondu nalazi 1100 svezaka uvezanih godišta časopisa i novina te još 640 neuvezanih i nepotpunih godišta[21]. O tome da je biskup nabavljao novine i časopise kao pretplatnik svjedoče Knjižarski računi. Od stranih časopisa u fondu se nalaze: Paris (*La libre Parole; L´Univers; La Verité; Revue de diux Monde; Le Correspodant; Le Reforme sociale; La Nouvelle Revue) Trst (La Peusée slave; Tršćanski Lloyd, Il pensiero slavo*) Beč (*Vaterland*; Ujedinjena hrvatska misao), dok od domaćih, kojih je bilo ukupno 45, mogu se izdvojiti: Zagreb (Vienac; Katolički list; Obzor; Vijesnik vis. Kr. zem. Vlade, odjel za bogoštovlje i nastavu), Split (Jedinstvo; Pučki list; Gospina krunica), Sarajevo (Vrhbosna; Glasnik franjevački), Mostar (Osvit; Kršćanska obitelj) te Osijek (Narodna obrana)[22]. Znatan broj časopisa i novina, nažalost, nije sačuvan jer su ih neki

[21] Usp. Spomen knjižnica Josipa Jurja Strossmayera. URL: http://www.djkbf.unios.hr/hr/knjiznica/spomen-knjiznica-j-j-strossmayera (2015-06-28)

[22] Usp. Zovko, Tihonija. Nav. dj.

smatrali potrošnom robom pa su, zanemarivši njihovu vrijednost, dopustili da nestanu i propadnu. [23]

5.2. Nabava knjiga i časopisa

Kako je biskup iskazivao puno ljubavi prema knjizi, svoju vlastitu knjižnicu obogatio je mnogim izdanjima. Osim svoje vlastite knjižnice, pomagao je i drugim knjižnicama da obogate svoj fond. Velik dio knjiga koje se nalaze u njegovoj knjižnici kupio je vlastitim sredstvima, što potvrđuju Knjižarski računi te potvrde za kupljene knjige. U biskupovo ime knjige je u Rimu kupovao kanonik svetog Jeronima Nikola Voršak. Biskup je vodio evidenciju o kupljenim knjigama i časopisima sa točnim podacima i računima, a na godišnje bi račune napisao napomenu kada je isplaćen određeni iznos iz njegove vlastite riznice. Budući da nisu sačuvani svi Knjižarski računi, ne zna se kolika je svota potrošena za nabavku knjiga i časopisa, ali u razdoblju od 1876.- 1884. sa sigurnošću se zna da svota iznosi 11 748 forinti. Pred kraj života biskup je izdvajao oko 500 forinti godišnje za kupnju knjiga i časopisa. Kako je ranije rečeno, dio fonda nabavljen je kao poklon od izdavača, autora i prosvjetnih društava kao znak zahvalnosti za moralnu ili materijalnu potporu koju im je biskup pružao.

Strane knjige i časopisi nabavljani su preko knjižara i izdavača u Nürnbergu, Beču i Pečuhu, dok su se domaće nabavljale u knjižarama i izdavačkim kućama u Zagrebu, Splitu, Dubrovniku, Karlovcu te Osijeku.[24]

6. Digitalizacija kao način predstavljanja baštine

Kulturna baština može se nazvati identifikacijskom iskaznicom određenog lokalnog, nacionalnog ili šire određenog identiteta i njome se pokazuje i dokazuje postojanje i djelovanje određene zajednice na određenom području[25]. Zbog velike važnosti koju pisana baština ima, ona ne bi smjela biti zatvorena u okvirima djelovanja ustanova u kojima je pohranjena ili služiti uskom krugu stručnjaka u kulturnim djelatnostima. Digitalizacijom objekata kulturne baštine iz

[23] Usp. Zovko,Tihonija. Središnja biskupijska i fakultetska knjižnica u Đakovu// Diacovensia 14, 2(2006),str 755-771

[24] Usp. Zovko, Tihonija. Nav. dj.

[25] Usp. Seiter- Šverko, Dunja. Nacionalni program digitalizacije arhivske, knjižnične i muzejske građe i projekt „Hrvatska kulturna baština“ // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 55, 2(2012), str 2.

analognog oblika stvara se novi sadržaj s kojim korisnici mogu ostvariti komunikaciju kroz različite digitalne oblike: sliku, zvuk, tekst, film i slično. Digitalizacija se može promatrati dvojako: u funkciji zaštite izvornih objekata i u funkciji osiguravanja pristupa znanju, koje je sadržano u različitim vrstama vrijedne građe. Neke od prednosti digitalizacije su unapređivanje znanstveno-istraživačkog rada te predstavljanje baštinske zbirke širem krugu korisnika na kreativan način, uključujući stvaranje novih proizvoda i ponuda. Stara i rijetka građa, kakva se nalazi u spomen-knjižnici primjerice, ima velik informacijski potencijal: kroz sačuvanu građu se može pratiti povijest i razvoj pojedinih sredina, ustanova, djelatnosti, napretka u pojedinim područjima znanosti i slično. Korisnici mogu koristiti staru građu za nadopunjavanje poznavanja i doživljavanja stvari kroz proces istraživanja i komuniciranja s građom. Kako bi se omogućila potpuna usluga korisnicima te komunikacija, potrebno je da digitalizirana građa bude digitalno objedinjena po bliskim stručnim područjima te treba funkcionirati kao interoperabilna cjelina na korist svojih korisnika. [26]

6.1. Digitalizacija velikana

Pitanje koje se često postavlja je zašto digitalizirati ostavštinu nacionalnih velikana, a na njega se može odgovoriti protupitanjem: a zašto ne? Digitalizacija građe u cjelini dugoročno vodi stvaranju relevantnog i prepoznatljivog sadržaja i „kulturnog prostora“ u elektroničkom okruženju. Argumenti zašto digitalizirati građu su svakako dostupnost usluga koje se temelje na digitaliziranom sadržaju svakoj zainteresiranoj osobi. Digitaliziranu građu se može organizirati u digitalne zbirke te ih iskoristiti u oblikovanju i ponudi obrazovnih, turističkih i mnogih drugih uslužnih sadržaja. Digitalne zbirke su organizirane sustavom upravljanja koji pruža dovoljno jamstvo da će sadržaji dugoročno biti očuvani i dostupni. Zahvaljujući cijeni, ni ustanove sa slabije razvijenim resursima nisu zakinute za mogućnost digitalizacije. Stvaranje široko dostupnih sadržaja u digitalnom obliku jedna je od temeljnih pretpostavki za zaštitu i vrednovanje kulturne baštine, za umrežavanje i prisutnost kulturne baštine u regionalnim mrežama kulturnih sadržaja, za umrežavanje te uporabu kulturnih sadržaja i raznolikosti u turističke i obrazovne svrhe. [27] Iz navedenih argumenata onih koji su na strani digitalizacije, može se reći kako njeni protivnici imaju puno zahtjevniji zadatak kada je u pitanju opravdavanje stajališta „protiv“. Iako se razlozi digitalizacije lako mogu razumjeti i opravdati i dalje postoji

[26] Usp. Isto. str 3-9.

[27] Usp. Hrvatska kulturna baština. URL: http://www.kultura.hr/O-nama/Projekt-HKB (2015-07-02)

potreba za opravdavanjem jer je u Republici Hrvatskoj digitalizacija još uvijek relativno novo područje pa ta neudomaćenost izaziva nelagodu. Nelagoda je posve normalna stvar, „iako je sigurno da će proces odumiranja te nelagode uvijek biti obrnuto proporcionalan brzini kojom se nove tehnologije razvijaju, nudeći stalno sve bolje mogućnosti i nova područja kojima se digitalizacija rukopisa nacionalnih velikana može okoristiti, na dobro rukopisa koji se obrađuju[28].“ Razvoj nove tehnologije, kako je vidljivo iz autorovog navoda, zasigurno će ponuditi bolje mogućnosti i rješenja za pitanja digitalizacije ostavštine velikana poput biskupa Strossmayera.

Što se protivnika digitalizacije tiče, postoje dvije vrste prigovora, ovisno o tome što im je uporište i na koji način izvode argumente. Prema uporištu postoje generalistički prigovor i prigovor „romantika“ upućen tehnologiji u susretu s baštinom[29]. Generalisti svoje stajalište opravdavaju općom tiranijom tehnologije, s kojim se slažu i neki filozofi poput Heideggera, koji u djelu Pitanje o tehnici iznosi stajališta koja se mogu smatrati začetkom generalističkog prigovora i tiranije tehnologije. Zagovornici otpora tehnologiji često precjenjuju moć tehnologije pa se čini kao da tehnologija pokorava svijet starina u kojem su se svi dobro osjećali. Da je tiranija tehnologije istinita i da je strah opravdan, tada bi se stvorila prisilna uprava u kojoj bi se stare vrijednosti morale prevrednovati. Tehnologija sama po sebi nije niti dobra niti loša, ona je neutralna. Tehnologija može postati loša onda kada ju netko zloupotrijebi i nema ju smisla odbacivati zbog te mogućnosti. Protuargumenti na generalistički prigovor mogu se svrstati u tri skupine (Tablica 2)[30], pri čemu primjena tehnologije u digitalizaciji ostavštine nosi znatne prednosti. Zbog neupitnosti prednosti koje tehnologija donosi, ona se sve više ukorjenjuje u kontekst suvremenih promišljanja o zaštiti baštine i taj proces je nezaustavljiv.

Tablica 2. Korist digitalizacije u 3 skupine

KORISTI OD DIGITALIZACIJE		
	PRIJE	NAKON DIGITALIZACIJE
Sigurnost ostavštine	Neprestani rizik od oštećivanja	Rizik od oštećivanja minimaliziran jer ostavštinu nije potrebno izlagati

[28] Usp. Miščin, Danijel. Projekt digitalizacije ostavštine S.S. Kranjčevića kao potraga za paradigmama u pristupu digitalizacijama ostavština nacionalnih velikana.// Muzeologija 43-44 (2007), str. 291

[29] Usp. Miščin, Danijel. Nav. dj. str. 290-291.

[30] Usp. Isto. str. 294.

	pregledavanjem ostavštine.	opasnosti daljnjeg oštećivanja pregledavanjem.
Pregledljivost	Ograničena i određena stanjem fizičke jedinice	Tehnologijom znatno poboljšana, mogućnost povećavanja i analize nema nikakvih posljedica za građu.
Dostupnost	Prostorno i vremenski ograničena	Potpuna dostupnost, bez prostornih i vremenskih ograničenja.

Za razliku od generalista, prigovor „romantika“ je mnogo teže osporiti. Čest prigovor romantika koji se može čuti je da je e-*mail* i SMS kultura potisnula klasično dopisivanje, poštanske marke te da se stilizirani noževi za otvaranje pošte sve rijeđe mogu vidjeti na stolovima. Još se više treba zabrinuti nad činjenicom da je u tehničkom jeziku autora knjiga sačuvana relikvija iz starine, koja zapravo pokazuje da romantici imaju pravo. Prije samog tiskanja knjige prije digitalnog doba u prijelom je bilo potrebno dostaviti rukopis, dok danas taj kult rukopisa nestaje i gubi se osjećaj prisutnosti autora u otisku, dok je kod rukom pisanog teksta osjećaj prisutnosti autora veći. U doba računala, rukopisi zapravo i ne postoje jer autori misli unose izravno u računala, čime je rukopis preskočen i marginaliziran te će se uskoro umjesto požutjelih stranica s krasopisnim viticama starih majstora ispred čitatelja uskoro stavljati memorijske kartice kao Sabrana djela. Otpor romantika je prihvatljiv i razumljiv, ali treba se ponovno zamisliti nad mišlju da tehnologija nije ni dobra ni loša te je li tehnologija doista kriva za postojeće stanje. Treba se zapitati zabranjuje li tehnologija autorima današnjice da svoja djela stvaraju na papiru pomoću olovke ili nekog drugog pisaćeg pribora. Umjesto tvrdnji o tehnologiji kao negativcu, treba razmisliti jesu li ljudi konformisti i negiraju li sami prokušane i tradicionalne vrijednosti. Susret tehnologije i baštinske ostavštine nije primjer ugrožavanja klasičnog novim jer se pokazalo kako je digitalizacija tiskane građe profitabilna upravo za tiskanu građu. Kako je prikazano u Tablici 2, tehnologija ne potiskuje tiskanu građu, već služi kao sredstvo njenog čuvanja te širenja. Tehnologija nije prijetnja, već dodana vrijednost budući da se knjiga na taj način približava znanstvenicima i široj zainteresiranoj publici. Primjena tehnologije u čuvanju tiskane baštinske građe je bespogovorni sluga tradicije i njenih vrijednosti, služi tome da stara i rijetka građa izađe iz mračnih spremišta i ugleda svjetlo dana i to bez ikakvog sigurnosnog rizika, bez obzira želi li se nešto usputno pogledati ili znanstveno istražiti.

Pred nacionalnim blagom ljudi se mogu dijeliti u dvije kategorije: na divitelje i služitelje, bez uplitanja straha od tehnologije. Jedino što tehnologija danas može jest pružiti novi obzor služenja i ma koliko paradoksalno zvučalo, može se reći da je susret tehnologije i stare građe barem dijelom nadahnut potrebom da tehnologija bude sredstvo povratka na staru građu za kojom se čezne.[31]

[31] Usp. Miščin, Danijel. Nav. dj. str. 294-295.

6.2. Baština online: stanje i mogućnosti

Baština, iako je stalno podložna promjenama, pa čak i nestajanju, snažno je uporište pojedinačnih i skupnih identiteta. S druge strane, prezentacija i komunikacija kulturne baštine u digitalnom obliku, danas pretežito putem weba, razmjerno je novo područje koje otvara niz mogućnosti istraživanju i doprinosu razvoja kritičkog diskursa prema primjeni novih tehnologija u komuniciranju baštine. Komunikacija i kulturna baština oduvijek su međusobno povezane pa tehnološki potpomognuta komunikacija baštine i nije nova ideja, to je ideja koja je stara koliko i baština. Pod pojmom tehnologije ne misli se samo na računalnu tehnologiju, ona je samo jedna vrsta tehnologije, pod tehnologijom se podrazumijevaju i glinene pločice, tinta, vosak, litografija, fotografije, radio, film, televizija i slično. Da nije postojala ta tehnologija, ne bi postojala ni baština koju danas poznajemo. Tehnologija omogućuje stvaranje, pamćenje, reprodukciju i komunikaciju materijalnih i nematerijalnih kulturnih dobara. Zahvaljujući tehnologiji, generiraju se novi kodovi pristupačnosti, percepcije i prezentacije, a zahvaljujući mogućnosti slobodne cirkulacije kroz društvo u mnoštvu verzija i kopija, pristup baštinskim sadržajima je demokratiziran. U svaku od tehnologija koje su služile prijenosu kulturnih dobara polagale su se nade da će se pomoću njih otvoriti novi kreativni i komunikacijski obzori i pružiti nove mogućnosti učenja o baštini. Digitalizacija i komuniciranje putem weba je samo trenutno posljednja karika u dugom povijesnom lancu tehnološki potpomognute komunikacije kulturne baštine.

Što se projekata digitalizacije u Republici Hrvatskoj tiče, oni još uvijek ne obuhvaćaju oblikovanje i proizvodnju digitalnih sadržaja u nekoj znatnijoj mjeri. Zbog tehničkih, financijskih i profesionalnih ograničenja baštinske ustanove daju prednost internoj digitalizaciji u svrhu dokumentiranja građe te stvaranja različitih digitalnih kataloga i obavijesnih pomagala. Digitalizirana baština nadilazi katalošku razinu opisa građe i kontekstualno tumači određene kulturne fenomene ili cjelokupne kulture, proširujući funkcionalnost baštine kroz snažnu i bogatu interaktivnost, multimedijalnost te pruža mogućnost povezivanja i pretraživanja heterogenih baštinskih izvora, što može biti vrlo korisno i zanimljivo, a svakako predstavlja dodanu vrijednost postojećim uslugama.[32]

[32] Usp. Šojat- Bikić, Maja. Hrvatska tradicijska baština online: stanje i mogućnosti// Etnološka istraživanja 16 (2011), str 107-111

Pri stvaranju novih usluga online treba voditi računa o općim kriterijima kvalitete: o online identitetu, o višejezičnosti, pristupačnosti sučelja i tražilicama te o korištenju multimedije poput zvuka, pokretnih slika, 3D prezentacija i slično. Zatim, važno je da digitalna zbirka ili virtualna izložba budu u logičnom slijedu, da se sadržaji integriraju iz različitih izvora i da ustanove surađuju na zajedničkim projektima te da se stvara dodana vrijednost. Komunikacija s korisnicima je veoma važan aspekt usluga online; potrebno je omogućiti korisnicima da se jave putem elektroničke pošte, da daju svoja mišljenja i stavove u online anketama te da se koriste servisi Weba 2.0. poput društvenih mreža i označavanja. Govoreći o digitalnoj dostupnosti spomen-knjižnice Josipa Jurja Strossmayera, ona je korisnicima mrežno nedostupna. Korisnici nešto o zbirci mogu saznati na stranici knjižnice Bogoslovnog fakulteta, ali što se razvoja usluga s dodanom vrijednosti tiče, one još nisu razvijene. Na stranici fakulteta mogu se pronaći servisne informacije i informacije o kulturnim događanjima koje se organiziraju, ali više od toga ne. Na fakultetu se u biskupovu čast svake godine održava predavanje *Lectio Strossmayer*[33] na kojem predaju ugledni mislioci iz inozemstva i čiji je cilj pronošenje imena velikana hrvatske povijesti Josipa Jurja Strossmayera u drugim kulturama i društvima. Ovakva predavanja u čast biskupu bi se mogla iskoristiti i kao prilika za prezentaciju stare i rijetke građe iz njegove ostavštine, čime bi se stvorila dodana vrijednost, a svaki put se može prezentirati građa koja je tematski vezana uz predavanje. Kako se predavanje održava jednom godišnje, ta prilika se može iskoristiti za postupnu digitalizaciju i stručnu obradu građe koja bi se iduće godine izlagala na predavanju.

6.3. Stanje digitalizacije u Republici Hrvatskoj

Polazište za sagledavanje okvira digitalizacije u hrvatskom kontekstu je svakako kulturno-povijesno bogatstvo te znanstvena baština pohranjena u mnogim ustanovama u kulturi i znanosti. Vrijedne zbirke svjedoče o hrvatskoj tradiciji, autentičnosti i jedinstvenosti, no ta građa je, nažalost, u većoj mjeri nedostupna široj javnosti. Građu iz više od 1400 knjižnica, 200 muzeja, 19 arhiva te brojnih privatnih zbirki i kolekcija potrebno je zaštititi, učiniti dostupnom te povezati sadržaje iz različitih navedenih izvora. Osim navedenih izvora, ne smije se zaboraviti velik broj dokumenata i povezanost Hrvatske sa zemljama s kojima je u prošlosti imala državne odnose. Digitalizacija u Hrvatskoj je započela devedesetih godina 20. stoljeća, a karakterizira ju fragmentiranost projekata, mala količina digitalizirane građe, nedostatak strategije, poučavanja i jasnog financijskog okvira provedbe projekata. Teorijskim okvirom te mogućnostima suradnje

[33] Usp. Katolički bogoslovni fakultet: događanja. URL: http://www.djkbf.unios.hr/hr/znanost/lectio-strossmayer/dogadanja (2015-07-04)

ustanova u području primjene informacijske tehnologije, uključujući digitalizaciju te trajnu pohranu digitalne građe sustavno se bavi seminar Arhivi, knjižnice i muzeji: mogućnost suradnje u okruženju globalne informacijske infrastrukture. Praktični dio suradnje triju struka je uglavnom ostao nerealiziran te je takvo stanje digitalizacije ukazivalo na potrebu nacionalnog projekta za široku dostupnost, korištenje i razmjenu nacionalne baštine. Kako bi se prevladala fragmentiranost i započela izgradnja digitalnih zbirki od nacionalnog značaja, bilo je potrebno izraditi portal koji bi osiguravao vidljivost, pretraživost i pristup digitalnoj građi na nacionalnoj i međunarodnoj razini. [34]

Kao rezultat težnje za izrađivanjem portala, stvoren je portal Hrvatska kulturna baština, čija je "osnovna namjera stvoriti jedinstvenu osobnu iskaznicu RH u globalnim razmjerima[35]", a dostupan je na mrežnom mjestu Kultura.hr. Portal osigurava pristup i pretraživanje postojećih digitalnih zbirki i primjer je modernog informatičkog rješenja koje na jednom mjestu osigurava pristup digitaliziranim sadržajima u tekstualnom, slikovnom, video te audio obliku. Posebna pozornost posvećena je prezentaciji sadržaja kako bi on bio informativan i zanimljiv te kako bi poticao i motivirao, ali i poučavao posjetitelje. Zbirke su pretražive, a može ih se pregledavati i u interaktivnom obliku u Vremeplovu ili ih pregledati zemljopisnim pregledom na Karti kulturne baštine. [36]

Evaluacijom portala i projekta Hrvatska kulturna baština pokazalo se kako su temeljni ciljevi projekta u velikoj mjeri ostvareni. Budući da je projekt zamišljen kao pilot projekt koji je trebao odgovoriti na niz nepoznanica, uočeni su problemi nedostatnih materijalnih, tehničkih, ali i ljudskih resursa. Ovaj projekt, unatoč nedostatcima predstavlja dobro polazište za daljnu provedbu postupka digitalizacije.

Za usporedbu, kao primjer dobre prakse može se navesti portal Europeana, za koji sadržaje pribavlja više od 1500 partnera, među kojima su ugledne ustanove poput Britanske knjižnice, Louvrea te mnogobrojni europski arhivi, muzeji i knjižnice. O koliko je ozbiljnom projektu riječ, govore činjenice da su u samom početku bile uključene sve države članice Europske unije[37]. Cilj Europeane je postati pouzdan izvor europske kulturne i znanstvene baštine, inovacija i kreativnosti koje čine temelj gospodarskog razvitka. Na portalu je omogućeno uključivanje

[34] Usp. Seiter- Šverko, Dunja. Nav. dj. Str 11.

[35] Usp. Isto. Str 110.
[36] Usp. Hrvatska kulturna baština. URL: http://www.kultura.hr/O-nama/Projekt-HKB (2015-07-06)
[37] Usp. Krajna, Tamara. Europeana-digitalizirana kulturna baština.// Polimeri: časopis za plastiku i gumu 30, 2(2009), str 114

korisnika u označivanje digitalnih objekta dostupnih u zbirci, mogu izraziti svoje mišljenje o modelima i tehnologijama koje se primjenjuju za usluge portala te je omogućeno praćenje aktivnosti i događaja koje su povezane s Europeanom na društvenim mrežama poput Facebooka i Twittera. [38]

Što se uključenosti Republike Hrvatske tiče, ona nije izravno uključena, ali je pozvana kao partner: prvi izvan zemalja Europske unije dok još nije bila članica. Ministarstvo kulture nositelj je projekta digitalizacije baštinske građe Hrvatska kulturna baština, koja se uskoro očekuje i na portalu Europane. Iako još nije uključena, na Europeani se već sada može naći nekoliko digitaliziranih objekata važnih za Hrvatsku poput Misala po zakonu rimskog dvora. Treba težiti tome da hrvatska kulturna baština i hrvatska povijest u skorijoj budućnosti nađu svoje mjesto unutar Europeane.[39]

6.4. Prijedlog prezentacije ostavštine biskupa Strossmayera

Kako se iz rada dosad moglo iščitati, najbolji način okupljanja kulturnog blaga je putem digitalizacije. Biskup Strossmayer i danas pobuđuje veliko zanimanje te je iz tog razloga njegov lik, djelo i ostavštinu potrebno učiniti dostupnom najširem krugu korisnika. Digitalizacijom spomen-knjižnice biskupa Strossmayera ostvarili bi se ciljevi zaštite izvorne građe, omogućila bi se veća pretraživost i šira dostupnost većem broju zainteresiranih korisnika. Digitalizacijom stare i rijetke građe predstavile bi se glavne značajke građe, ali i osobitosti velikana kakav je bio biskup Strossmayer. Iz njegove bogate ostavštine moglo bi se saznati više i o lokalnim značajkama i prilikama za njegova života. Kako je već istaknuto, Đakovačko-srijemska biskupija može se pohvaliti s još nekoliko vrijednih knjižnica koje također zaslužuju izaći iz tame i ugledati svjetlost. Budući da u gradu Đakovu postoji muzej posvećen biskupu, partnerski i suradnički odnosi te suradnja s profesionalnim tvrtkama u postupku digitalizacije su također preporučljivi, kako bi projekt bio kvalitetno i temeljito odrađen, a građa ostala sačuvana. Kada se građa digitalizira, potrebno je postaviti ju na mrežu, prvo u obliku samostalne baze, a zatim je potrebno bazu uključiti u nacionalni projekt digitalizacije Hrvatska kulturna baština. Strategija koja bi se koristila prilikom digitalizacije bila bi strategija projekta Hrvatske kulturne baštine, što se tiče korištenja informacijske tehnologije posebice. Digitalizacijom biskupove knjižnice

[38] Usp. Šalamon- Cindori, B. Europeana-izlog europske kulturne i znanstvene baštine.// Kem. Ind. 60/7-8 (2011), str 414-416.
[39] Usp. Krajna, Tamara. Europeana-digitalizirana kulturna baština.// Polimeri: časopis za plastiku i gumu 30, 2(2009), str 114-115

promicala bi se lokalna zajednica s obrazovnog i turističkog gledišta, a ustanove u kulturi poput knjižnica i muzeja kao vrijednost grada Đakova. Osnovni cilj je stvoriti značajan i prepoznatljiv sadržaj koji je proizašao iz biskupovog dugogodišnjeg sakupljanja vrijedne građe te osigurati dugoročnu održivost proizvoda.

Sadržaj mrežnog mjesta bio bi podijeljen u nekoliko kategorija: prva kategorija odnosila bi se na biskupov život i djelovanje, zatim iduća kategorija sa biskupovom ostavštinom. Kategorija ostavštine bila bi podijeljena u nekoliko podkategorija, ovisno o vrsti građe. Primjerice, vrijedni misali, o kojima svjedoči i sljedeći citat: „*među njima jedan vrlo elegantnog izdanja regenburškog iz 1858. G. U lipom vezu, srebrom okovan; drugi izdanje bečko (Reissa) sa prekrasnim miniaturama i inicialima (uvezan je u crvenu kožu); treći je isto izdanje samo od 1872. G. U ovom su miniature liepo colorirane*,..[40]“ Osim misala, u fondu se nalaze razne obredne knjige te knjige iz različitih znanosti koje bi se prema tome klasificirale. Budući da je u biskupovoj ostavštini i velik broj periodičkih publikacija, potrebno je osigurati što širu pristupačnost ove vrste građe, od kojih je, jedan dio propao zbog podcjenjivanja važnosti ovog izvora informacija. Kako je velik broj časopisa uvezan u godišta u cijelosti, njih bi tako i digitalizirali. Za 600-tinjak časopisa kojima nedostaje nekoliko primjeraka, potražila bi se pomoć knjižnice koja u svom posjedu ima taj primjerak. Idealna knjižnica za partnerstvo u ovom slučaju bila bi Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu.

Kako je biskupova korespondencija veoma poznata, u „fond“ mrežnog mjesta bi trebalo uvrstiti i ovu vrstu građe. Iako se korespondencija ne nalazi u fondu spomen-knjižnice, bilo bi dobro digitalno na jednom mjestu okupiti svu građu koja se odnosi na biskupa.

Sljedeća kategorija bila bi kategorija preuzimanja, gdje bi bio popis djela ili ulomaka koje je moguće skinuti u .pdf ili .doc formatu, što može biti korisno za istraživače koji na taj način mogu unositi svoje komentare i bilješke.

Pri digitalizaciji, potrebno je misliti i na autorska prava te na ostvarivanje kontakta s izdavačima, ukoliko još uvijek postoje. Problem nenamjerne povrede autorskih prava može se riješiti Pravilima korištenja digitalizirane građe i pozivom svim zainteresiranima da kada uoče nepravilnost, upozore administratore. Mrežno mjesto Josip Juraj Strossmayer slijedilo bi načela otvorenog pristupa informacijama i znanju te bi sve što se na ovom mrežnom mjestu objavi predstavljalo javno dostupna kulturna dobra.

[40] Usp.Ostavština đakovačkog i srijemskog biskupa Josipa Jurja Strossmayera. Zagreb, Osijek: Tehnološka škola Ruđer Bošković, 2006. Str 26.

Svojim sadržajem, raznolikošću te ukrasima-uvezima, posvetama i bilješkama, knjige iz spomen-knjižnice oslikavaju društvena i kulturna zbivanja, ali i zbivanja u znanosti. Pojedinačni primjerci, ali i cjelokupna knjižna građa preuzima ulogu svjedoka protoka vremena i promjena koje su se događale. Ukratko, stara i rijetka građa iz biskupova posjeda postaje muzejska građa-izložbeni objekt koji, ukoliko se digitalizira, ni trenutka ne gubi svoju sadržajnu vrijednost.

7. Knjiga kao izložbeni objekt

U zakonskoj definiciji knjižnične djelatnosti stoji da se knjižnična djelatnost obavlja kao javna služba, čiju građu čini svaki jezični, slikovni i zvučni dokument na lako prenosivome materijalu ili u elektronički čitljivom formatu. Uz ostale definirane poslove i aktivnosti, jedna od sastavnica knjižnične djelatnosti i oblika komunikacije s korisnicima i okolinom je izlaganje vlastite knjižne građe i arhivskog materijala kao izložbenog predmeta. [41] Knjižnica izložbom ostvaruje nekoliko kulturno-društvenih zadaća poput oglašavanja i promocije knjiga, produbljivanja znanja, oblikovanja mišljenja te izgradnje svijesti svojih posjetitelja i korisnika. Za razliku od knjižnične, muzejska djelatnost obuhvaća skupljanje, čuvanje i istraživanje civilizacijskih, prirodnih i kulturnih dobara te njihovu stručnu i znanstvenu obradu, ustanovljivanje u zbirke i trajno zaštićivanje, te na kraju njihovo posredno i neposredno predočivanje javnosti putem izložbi, kao i objavljivanja informacija o građi i dokumentaciji.[42] Zahvaljujući pojavi Interneta, mijenja se način komunikacije s korisnicima-izložba knjiga je jedan od njih. Putem izložbe knjižnica može prezentirati svoju ponudu i mogućnosti, integrirati se u društveno i kulturno okruženje, uspostaviti suradnju sa srodnim ustanovama i ostvariti kontakte, ali i postaviti svoje prioritete. Izložbe knjiga mijenjaju percepciju knjige: knjiga nije samo materijalni izvor znanja, već biva naglašeno njeno literarno, predmetno, znanstveno i društveno značenje. Kada se čuje pojam „izložba“, prva asocijacija je svakako muzej, ali u suvremenom svijetu i knjižnica može biti mjesto izložbi, koje će ujedno biti stvaralački čin, ali i specifičan informacijski sustav u kojem se knjigama kao izložbenim objektima prenose poruke. Korisnik knjižnice posjećivanjem izložbi ulazi u otvoreni informacijski i komunikacijski proces s knjižničnom građom. Postavljanjem izložbi na kojima se izlažu knjige kao objekti, knjižnice uspostavljaju novu i širu dimenziju komunikacije s društvom i svijetom oko sebe. Još od kasne antike skupocjene i rijetke knjige nisu bile namijenjene čitanju i bogoslužju, već pokazivanju. Biblije, raskošno uređeni misali i liturgijske knjige, koje su sadržajno namijenjene bogoslužju, u bogatom uvezu, primarno

[41] Usp. Zakon o knjižnicama, Narodne novine 105(1997), članak 7
[42] Usp. Zakon o muzejima, Narodne novine 65(2009), članak 5

su služile kao reprezentativan predmet koji je materijalnom vrijednošću i ljepotom trebao zadiviti bibliofile, znance te trgovce. Što je naručitelj bio moćniji, samim time je i reprezentativnost i ljepota ukrasa bila veća, a motivi za naručivanje takvih knjiga nisu bili želja za znanjem i čitanjem, već društveno i statusno pozicioniranje. Naglašenim ukrašavanjem i materijalnim opremanjem knjige, ona se udaljavala od svoje primarne funkcije nositelja znanja i informacija. Uz praksu izlaganja i pokazivanja knjiga vezuje se pitanje zaštite od krađe: u 14. stoljeću se knjige zaštićivalo tako da ih se vezalo lancima za pult, policu ili zid. Kada su knjige počeli vezati za pult, prestaje razdoblje čuvanja knjiga pod ključem u samostanima i raznim riznicama te knjiga postaje izvor znanja i nema samo estetsku ulogu.

Pravu bit knjige kao izložbenog objekta moguće je sagledati kroz vizuru proizvodnje, upotrebe i djelovanja knjige, odnosno sa sociološkog stajališta u širem smislu. Čitanjem se prenose stajališta, predodžbe, osjećaji i mišljenja i time se potvrđuje domet i snaga knjige kao autentičnog objekta u području kulture. Knjiga je konkretan materijalno-tehnički proizvod ljudskog duha i duhovni odraz suočavanja sa svijetom oko sebe uobličenim u ideje, teorije i teze- u tome je specifičnost knjige kao izložbenog objekta. Knjige iz spomen-knjižnice biskupa Strossmayera imaju sva navedena svojstva; svaka knjiga u ovoj zbirci odraz je i uobličeni izraz snage ljudskog mišljenja, bilo da je riječ o knjizi iz 16. stoljeća ili o komentaru i posveti na početku knjige.

Ponekad se može činiti da su knjige kao izložbeni objekti monotone, ali to ne mora biti tako, sve ovisi o izboru knjižne i arhivske građe, o njenom prostornom rasporedu te o načinu na koji se određena tematika interpretira. To koliko će izložene knjige biti zanimljive, ovisi i o osoblju i njihovoj kreativnosti koju pokažu pri organizaciji izložbe. Izložba knjiga ako je koncepcijski dobro osmišljena, služi osjetilnom zapažanju, prezentira estetsku vrijednost i otvara vidike daljnim promišljanjima te postaje dio kolektivne svijesti.

Ukoliko navedeno primijenimo na primjer spomen-knjižnice, može se reći kako ova knjižnica obiluje mnogim knjigama koje se mogu smatrati umjetničkim djelima, od kojih su neka cenzurirana, a nekima je tiskanje bilo zabranjeno i kao takve predstavljaju kulturno-povijesne spomenike koji bi kao izložbeni objekti imali povijesnu vrijednost, ali istovremeno i duhovnu težinu te umjetničku dimenziju. Primjerice, posvete na početku knjiga o kojima je ranije bilo riječi, oživljavaju svoje autore, svjedoče o njihovom intelektualnom i duhovnom potencijalu, otkrivaju društvene odnose onog vremena, a mogu služiti i za proučavanje. Tako bi, primjerice, jedna od tema izložbi biskupovog fonda mogla biti izložba pod nazivom „Što znate o rukopisu“,

gdje bi se korisnicima, koji na ovaj način postaju posjetitelji, govorilo o grafologiji te ponešto o datiranju starosti rukopisa. Kroz izložbu knjiga, spomen-knjižnica bi potaknula posjetitelje na dublje i otvorenije informacijske i komunikacijske procese s njima relativno nepoznatim ili potpuno „novim“ starim djelima.[43]

7.1. Spomen- muzeji

Spomen-muzeji ili spomen-sobe, kao što je slučaj u promatranoj knjižnici biskupa Strossmayera, prezentiraju širi kulturni kontekst u kojem je osoba živjela i djelovala te sadrži najrazličitije muzejske predmete poput slika, radnog stola ili primjerice, knjižnicu kao što je slučaj kod biskupove ostavštine. Spomen-soba je najčešće smještena u prostor u kojem je istaknuta osoba živjela ili radila, što kod Strossmayerove knjižnice nije slučaj jer je preseljena zajedno s cjelokupnom knjižnicom u prikladniji prostor. Autentičnost prostora, što se postiže biskupovim namještajem, ormarima u koje je knjige smjestio sam biskup te slikama na zidu postiže se oživljavanje lika i djela biskupa u doživljajnom i obrazovnom pristupu. Spomen-muzeji se usredotočuju na gledanje i doživljaj posjetitelja kojemu se promatranjem prenosi sadržaj jednog lika i njegova djela.

Od načina komuniciranja s korisnicima, izložbe su samo djelomično ostale povlastica muzejskih ustanova jer postupno i knjižnice i arhivi priređuju izložbe kako bi svoj fundus otvorili i predstavili javnosti. Izložbe u knjižnicama i arhivima postaju jedna od njihovih osnovnih djelatnosti.[44] Na primjeru spomen-knjižnice, voditeljica knjižnice Bogoslovnog fakulteta za Noć knjige je pripremila malu izložbu na temu Strossmayer i pisci, a na samu temu spomen-knjižnice priprema izlaganje za simpozij koji će se održati u listopadu. Od važnijih izložbi ove vrijedne zbirke može se izdvojiti izložba 1990. godine, koja je organizirana na nadbiskupovu inicijativu u suradnji s muzejom pod nazivom Strossmayer i pisana riječ. Iz navedenog se može zaključiti kako su Bogoslovna knjižnica, ali i crkveni velikani svjesni vrijednosti zbirke koju posjeduju i kako je važno njezinu vrijednost predstaviti široj javnosti.

[43] Usp. Horić, Andrea. Knjiga kao izložbeni objekt u knjižnici.// Muzeologija 48/49 (2012), str 38-45

[44] Usp. Kolanović, Josip. Spomen-muzeji književnika i književni arhivi.// Muzeologija 43/44(2007),str 9-15

Uz spomen-muzeje postoje i muzeji književnosti i umjetnosti, koji se po svojim karakteristikama ne razlikuju od književnih arhiva o kojima se u radu također govori.

7.2. Suvremena teorija i praksa književnih arhiva

Termin književni arhiv prvi put se pojavljuje u 19. stoljeću u kontekstu rasprava o razgraničenju knjižnog od arhivskog gradiva u sklopu pitanja jesu li za književne arhive nadležni arhivi ili knjižnice. Prva sustavna briga za književni arhiv vezuje se uz njemačkog književnika Goethea: još za njegova života skupljeni su njegovi rukopisi, što je jedinstven slučaj u povijesti književnosti. Zapravo, kako su pokazala istraživanja W. Flacha, Goethe je sam osnovao vlastiti arhiv *Goethes Archiv*. Sam Goethe je dao definiciju toga što podrazumijeva pod arhivom: sve ono što je bilo tiskano ili je ostalo netiskano od njegovih djela, zapisa, radova, svi dnevnici, fragmenti i sva značajnija pisma koja su njemu godinama bila upućivana te ona najznačajnija koja je sam uputio nekome. Svrha arhiva poput Goetheova je služiti kao izvor za istraživanja autorova života i djela. Osim što je dao definiciju književnog arhiva, Goethe je postavio i model jednog takvog arhiva. Uloga arhiva je primjereno skupljanje, čuvanje i ispravno vrednovanje građe. Postavlja se pitanje kakav je odnos arhiva, knjižnica i muzeja prema baštini koja ostaje iza velikana poput biskupa Strossmayera; gdje je crta razgraničenja između ovih djelatnosti kada je riječ o pisanoj baštini. Razgraničavaju li se oni prema načinu čuvanja, obrade ili prezentacije? Sa povijesnog i stručnog stajališta, problematiku književne baštine, posebice kada su u pitanju stare i rijetke knjige, treba promatrati interdisciplinarno. Budući da je potreban interdisciplinaran pristup, potrebno je učiniti korak naprijed u organizaciji ustanova za povijesno istraživanje. Osim državnih arhiva, potrebno je uspostaviti i arhive za književnost.[45] Podsjetimo, spomen-knjižnica biskupa Strossmayera može se pohvaliti jednom od najbogatijih zbirki autora i djela s područja klasične književnosti: u njenom fondu nalazi se čak 145 svezaka vrijedne građe pa je i u ovom slučaju interdisciplinarni pristup dobrodošao. Da je knjižnica Bogoslovnog fakulteta na tragu interdisciplinarnosti pokazuje i činjenica da imaju zaposlenog arhivista.

[45] Usp. Isto. str 15-25.

8. Zaključak

Čuvanje knjižnične građe i omogućavanje pristupa dio su temeljnih zadataka knjižnice. Pojmovi čuvanje građe i omogućavanje pristupa često su suprotstavljeni jedan drugom, kao što je vidljivo u slučaju promatrane spomen-knjižnice biskupa Strossmayera. Građa koja se nalazi u biskupovoj zbirci dostupna je u jednom ili malom broju primjeraka, što otežava izvršavanje društvene uloge knjižnice o davanju građe na korištenje i prava na pristup kulturnim dobrima. Budući da je stara i rijetka građa osjetljiva, potrebno ju je preventivno zaštićivati i prenositi svijest o važnosti zaštite na cjelokupnu javnost, s posebnim apelom na izazivanje zanimanja onih koji dodjeljuju financijska sredstva kako bi knjižnica mogla osigurati adekvatne uvjete za zaštitu građe i očuvati ju za buduće naraštaje. Da bi knjižnica učinkovito upravljala zaštitom, mora u obzir uzeti nekoliko razina zaštite koje trebaju djelovati usmjeravajuće prema krajnjem cilju, a to je omogućavanje pristupa sadržaju i očuvanju izvornika. Učinkovito upravljanje zaštitom temelji se na suradničkom odnosu svih zaposlenika u knjižnici, pridržavajući se zadanog plana i koraka koji dovode do uspješnog izvršenja plana. Plan zaštite treba uzeti u obzir zakonske regulative i poslanje knjižnice kako bi se utvrdili prioriteti u zaštiti te u čemu leži snaga knjižnice. Trenutno najveća snaga spomen-knjižnice je njeno stručno osoblje koje svojim angažmanom nastoji približiti javnosti sadržaj zbirke koliko god im mogućnosti dopuštaju. Prilikom provođenja plana zaštite potrebno je vidjeti kakve su financijske mogućnosti te, ukoliko je moguće, pronaći dodatna sredstva financiranja, bilo iz vlastitoga rada i izvora ili traženjem sponzora i sl. Da bi se osigurala najviša razina zaštite zbog koje se sve ranije navedene provode, a to je kulturološko-društvena razina na kojoj se ovaj rad temelji, važno je imati educirano osoblje i znati koje metode i tehnike zaštite kada primijeniti.

Osim kvalitetnog osoblja, spomen-knjižnica se može pohvaliti starim i rijetkim knjigama te rukopisima, inkunabulama iz 16. i 17. stoljeća, zatim *Croaticom* koja je objavljena do 1850. te rijetke knjige iz kasnijeg razdoblja. Najstarije knjige koje knjižnica posjeduje su uglavnom objavljene u Njemačkoj, manjim dijelom u Italiji i Francuskoj, a tiskane su na njemačkom i latinskom jeziku. Iz 16. stoljeća knjižnica posjeduje 120 svezaka knjiga, a najstarija inkunabula je *APPIANUS, Alexandrinus, Historia romana* tiskana u Veneciji 1477. Najstariji rukopis u fondu potječe s prijelaza iz 14.- 15. stoljeća pod nazivom *De atniquitate judaica*.

Kulturološko-društvena vrijednost se očituje i u osmišljavanju novih usluga te usluga s dodanom vrijednosti koje pridonose društvenom i kulturnom razvoju, potrebno je iskoristiti digitalnu

tehnologiju za zaštitu i prezentaciju građe. Kako fond spomen-knjižnice još uvijek nije dostupan javnosti, preformatiranjem u digitalni oblik građa bi ugledala svjetlost dana i bila sačuvana, a istovremeno i dostupna za korištenje. Digitalizacijom bi se riješilo nekoliko gorućih pitanja spomen-knjižnice: smanjili bi se troškovi ulaganja u dobre i primjerene prostore za izlaganje, izbjegla bi se oštećenja građe uzrokovana korištenjem te bi se gotovo trenutačno svijetu pokazalo kakvo se bogatstvo krije u biskupovim ormarima. Spomen-knjižnica Josipa Jurja Strossmayera bi trebala slijediti primjer muzeja i izložiti svoju građu te interpretirati sadržaje kako bi doprli do šire publike. Budući da knjižnica ima stručno osoblje, koje je ujedno i njena snaga, potrebno je uložiti napore u pronalaženje dodatnih materijalnih i tehničkih sredstava kako bi se omogućila digitalizacija i objavljivanje stare i rijetke građe. Također, potrebno je ustrajati na uvrštavanju preostale baštine u registar kulturnih dobara kako bi se knjižnica uključila u projekte obnove koje financira Ministarstvo kulture. Kako u grad Đakovo svakodnevno pristižu turisti i hodočasnici, a turistička ponuda i nije previše bogata raznolikim sadržajima, suradnja na lokalnoj razini, kako s turističkom zajednicom, tako i drugim srodnim ustanovama, od kojih se mogu istaknuti spomen muzej u biskupovu čast te gradska knjižnica, dodatno bi pridonijela prepoznatljivosti i posebnosti ovog područja. Dužnost čuvanja i očuvanja pisane baštine je temeljna, no interpretacija i uvođenje novih usluga i usluga s dodanom vrijednošću treba biti konačni cilj kojem knjižnice, ali i druge kulturne ustanove trebaju težiti.

9. Literatura

Bijelić, Borislav. Zbornik radova o Josipu Jurju Strossmayeru.// Zbornik muzeja Đakovštine 5/ urednik Borislav Bijelić. Đakovo: Muzej Đakovštine, 2001.

Farkaš, Tihonija. Osobna knjižnica Josipa Jurja Strossmayera. //Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije, 129, 1(2001)

Horić, Andrea. Knjiga kao izložbeni objekt u knjižnici.// Muzeologija 48/49 (2012)

Hrvatska kulturna baština. URL: http://www.kultura.hr/O-nama/Projekt-HKB (2015-07-02)

IFLA-ina načela za skrb i rukovanje knjižničnom građom/ sastavio i uredio Edward P. Adcock. Zagreb:Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2003.

Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti. Spomenica o pedesetoj godišnjici Strossmayerove galerije. Zagreb: JAZU, 1935.

Juraj Strossmayer. URL: http://www.djkbf.unios.hr/hr/strossmayer (2015-07-03)

Kolanović, Josip. Spomen- muzeji književnika i književni arhivi.// Muzeologija 43/44(2007)

Krajna, Tamara. Europeana- digitalizirana kulturna baština.// Polimeri: časopis za plastiku i gumu 30, 2(2009)

Krtalić, Maja. Hasenay, Damir. Aparac Jelušić, Tatjana.Upravljanje zaštitom pisane baštine u knjižnicama-teorijske pretpostavke.// jesnik bibliotekara Hrvatske 54, 1-2 (2011)

Krtalić, Maja. Hasenay, Damir. Edukacija korisnika o zaštiti knjižnične građe-:načela i primjeri. // Knjižničarstvo 15/16, 1/2 (2011/2012)

Krtalić, Maja. Hasenay, Damir. Terminološki i metodološki aspekti u proučavanju zaštite stare knjižnične građe.// Libellarium 1, 2(2008.)

Lectio Strossmayer. URL: http://www.djkbf.unios.hr/hr/znanost/lectio-strossmayer/dogadanja (2015-07-04)

Miščin, Danijel. Projekt digitalizacije ostavštine S.S. Kranjčevića kao potraga za paradigmama u pristupu digitalizacijama ostavština nacionalnih velikana.// Muzeologija 43-44 (2007)

Nacrt strategije kulturnog razvitka grada Đakova. URL: http://www.djakovo.hr/portal/kulturnastrategijagradadjakova/Nacrt%20kulturne%20strategije%20Grada%20Djakova-240215.pdf (2015-06-06)

Ostavština đakovačkog i srijemskog biskupa Josipa Jurja Strossmayera. Zagreb, Osijek: Tehnološka škola Ruđer Bošković, 2006.

Poslanje i misija Teološkog fakulteta. URL: http://www.djkbf.unios.hr/hr/fakultet/misija-i-vizija (2015-07-01)

Seiter- Šverko, Dunja. Nacionalni program digitalizacije arhivske, knjižnične i muzejske građe i projekt „Hrvatska kulturna baština“ // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 55, 2(2012)

Spomen knjižnica Josipa Jurja Strossmayera. URL: http://www.djkbf.unios.hr/hr/knjiznica/spomen-knjiznica-j-j-strossmayera (2015-06-28)

Strčić, Petar. Josip Juraj Strossmayer danas.// Radovi Zavoda za znanstveni rad HAZU 16-17 (2006)

Šalamon- Cindori, B. Europeana: izlog europske kulturne i znanstvene baštine.// Kem. Ind. 60,7/8 (2011)

Šojat- Bikić, Maja. Hrvatska tradicijska baština online: stanje i mogućnosti// Etnološka istraživanja 16 (2011)

Tadić, Katica. Čuvanje i zaštita knjižnične građe, 1993. URL:http://www.ffzg.unizg.hr/infoz/biblio/nastava/dz/text/pog8.htm (2015-06-22)

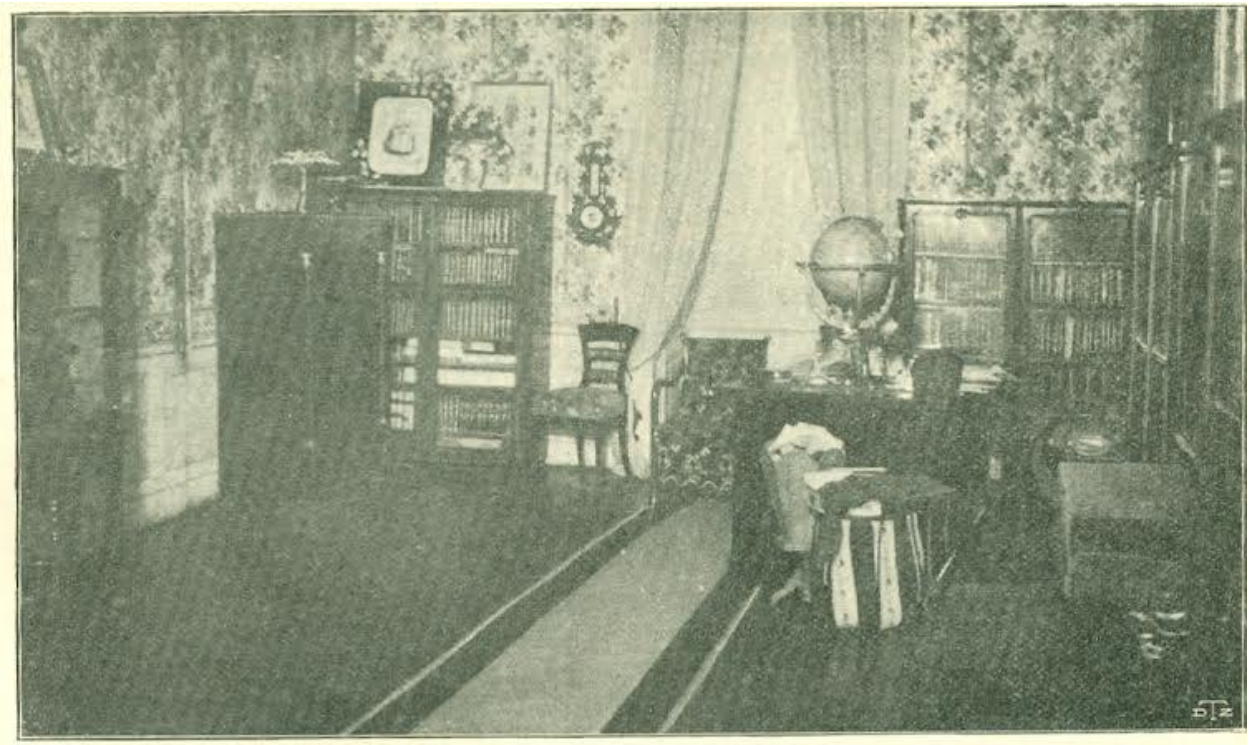
Zakon o knjižnicama, Narodne novine 105(1997), članak 7

Zakon o muzejima, Narodne novine 65(2009), članak 5

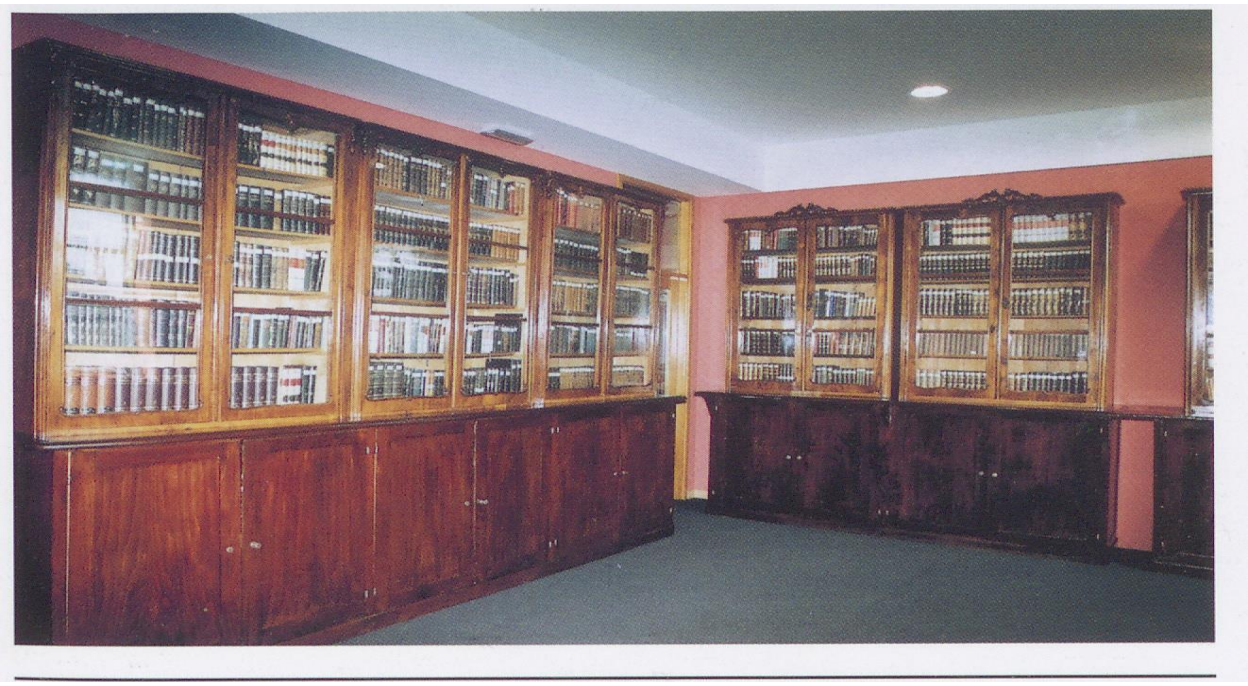
Zovko, Tihonija. Osobna knjižnica Josipa Jurja Strossmayera. URL: http://bibijana-majglad.blogspot.com/2009/05/osobna-knjiznica-josipa-jurja.html (2015-06-28)

Zovko,Tihonija. Središnja biskupijska i fakultetska knjižnica u Đakovu// Diacovensia 14, 2(2006)

10.Prilozi

Slika 1. Fotografija kabineta za biskupova života[46]

Slika 2. Fotografija spomen- knjižnice danas[47]

[46] Fotografija preuzeta od osoblja knjižnice Bogoslovnog fakulteta
[47] Isto